

REVIEWS/RAZGLEDI

IN SEARCH OF INDIGENOUS SPEAKERS OF THE SLOVENIAN LANGUAGE IN AUSTRIA: THE BAD RADKERSBURG CORNER AND BURGENLAND**ISKANJE AVTOHTONIH GOVORCEV SLOVENSKEGA JEZIKA V AVSTRIJI: RADGONSKI KOT IN GRADIŠČANSKA**

AUTHOR/AVTOR

dr. Primož Pipan*Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenia**primoz.pipan@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0003-2707-618X>*DOI: <https://doi.org/10.3986/GV95203>

UDC/UDK: 91:811.163.6'282(436.4+436.3)

COBISS: 1.02

ABSTRACT

In search of indigenous speakers of the Slovenian language in Austria: The Bad Radkersburg corner and Burgenland

The paper examines two Austrian border areas with Slovenia – the Bad Radkersburg corner in the Austrian federal province of Styria and the southernmost part of the Austrian federal province of Burgenland. It is dedicated to the search for indigenous speakers of the organic idioms of the Slovenian language. The aim of the research is to record local speech that was not researched when collecting dialect material for the Slovenian Linguistic Atlas. The paper sheds light on some of the lesser-known geographical and historical reasons for the disappearance of Slovene in the area and highlights the difficulties in finding speakers and outlines the attitudes towards Slovene in the area.

KEY WORDS

geography, linguistics, dialectology, Pannonian dialect group, Styrian dialect group, Slovenian borderland, Slovenian Porabje, Slovenian Linguistic Atlas

IZVLEČEK***Iskanje avtohtonih govorcev slovenskega jezika v Avstriji: Radgonski kot in Gradiščanska***

Prispevek preučuje dve avstrijski obmejni območji s Slovenijo – Radgonski kot v avstrijski zvezni deželi Štajerski ter najjužnejši del avstrijske zvezne dežele Gradiščanske. Posveča se iskanju avtohtonih govorcev organskih idiomov slovenskega jezika. Cilj raziskave je zapisati krajevne govore, ki so bili med zbiranjem narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas neraziskani. Prispevek osvetli nekatere manj znane geografske in zgodovinske razloge za izginjanje slovenščine na tem območju ter izpostavlja težave pri iskanju govorcev in oriše odnos do slovenščine na obravnavanem območju.

KLJUČNE BESEDE

geografija, jezikoslovje, dialektologija, panonska narečna skupina, štajerska narečna skupina, slovensko zamejstvo, Slovensko Porabje, Slovenski lingvistični atlas

The article was submitted for publication on November 16, 2023.

Uredništvo je prispevek prejelo 16. novembra 2023.

1 Introduction

Slovenian geography has a long tradition of researching the Slovenes in neighbouring countries. It has studied them from the perspective of the minorities living there (Klemenčič 1960; 1973; 1976a; 1976b; 1983; 1986; Klemenčič and Klemenčič 1986; Klemenčič et al. 1990; Domej and Klemenčič 1986; Gosar 1993; Zupančič 1993a; 1993b; 1997a; 1997b; 1999; 2002a; 2007; 2022a; 2022b; Bufon 1996) as well as with regard to the cross-border connections and interactions between Slovenia and the neighbouring countries (Klemenčič 1993; Bufon 1995; 2001; Zupančič 2002b; 2002c; 2003; Pipan 2007; Gabrovec, Pipan and Zajc 2021). Very little research in this field has been devoted to the border area of the Bad Radkersburg corner in Styria, Austria (Zupančič 2022b), but Slovenes in the Bad Radkersburg corner have been mentioned in various geographical monographs and textbooks (e.g., Melik 1957). The only paper on the topic of cross-borderness in this area deals with Slovenian educational migrants commuting to the Bad Radkersburg in Austria (Bale 2021). In the context of Austria, previous research on Slovenes has mainly focused on Carinthia, only recently including Styria and completely ignoring Burgenland. Zupančič (2022b) does not discuss Slovenes in Burgenland in his monograph *Slovenian Minorities in the Neighbouring Countries*, despite the fact that Slovenia borders not only on the Austrian federal provinces of Carinthia and Styria, but also on Burgenland. The state border between Slovenia and Austria is 322.98 kilometres long – 53.8% (173.8 kilometres) with the Austrian province of Carinthia, 41.6% (134.2 kilometres) with the Austrian province of Styria and only 4.6% (14.98 kilometres) with the Austrian province of Burgenland.

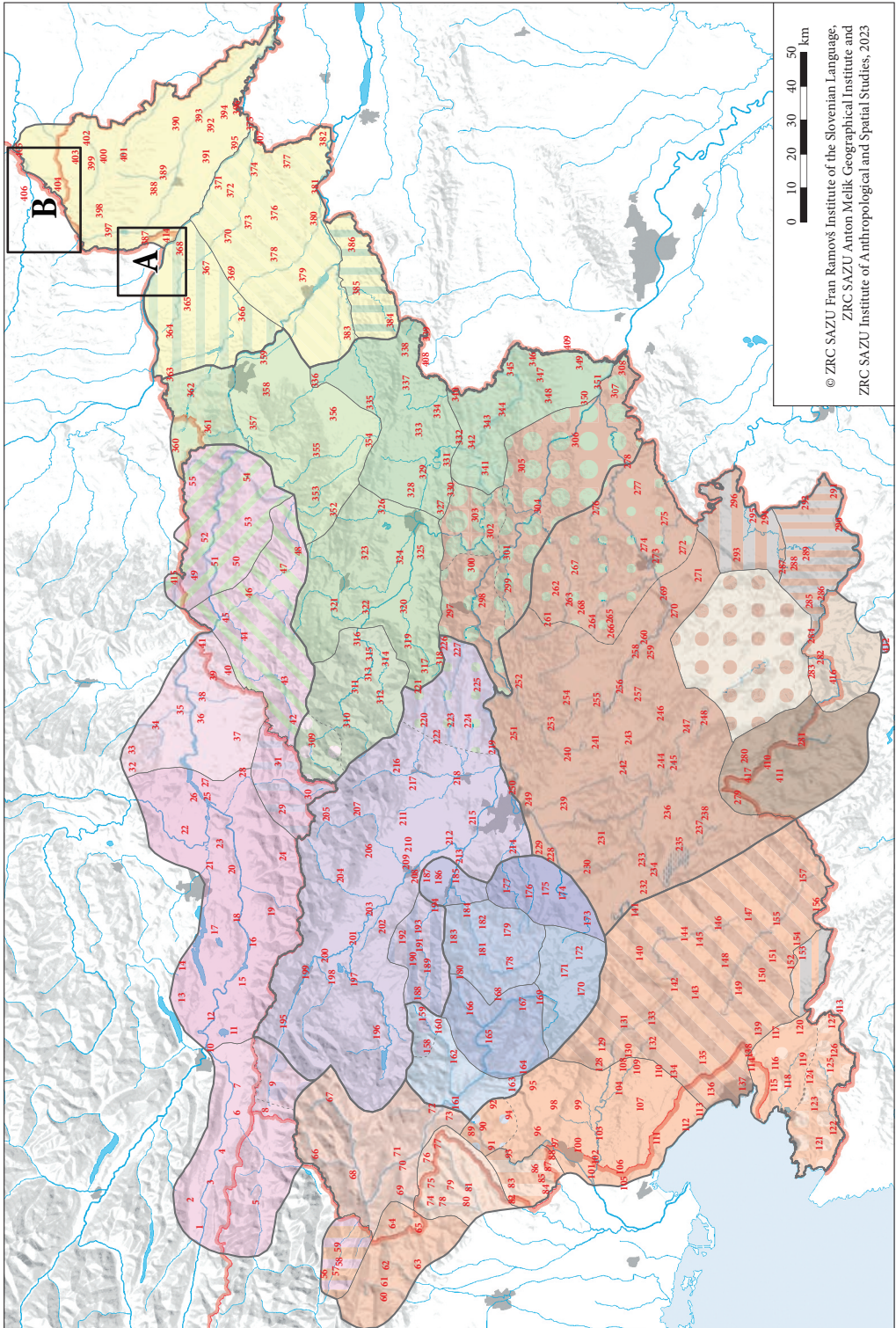
The white area in the research of this area is also present in linguistic research. Among the 47 Slovene dialects with subdialects studied by Slovene dialectology, the peripheral dialects outside the borders of Slovenia received less research attention in the second half of the 20th century, either because of the difficult access to this area (Italy, Austria, Hungary) or because of the restriction of research to the inter-republican borders within the former Yugoslavia (Croatia). In these areas, detailed micro-research on the local dialects has largely not been carried out, and the need for such research is all the greater as these are mostly endangered dialects with a dwindling number of speakers.

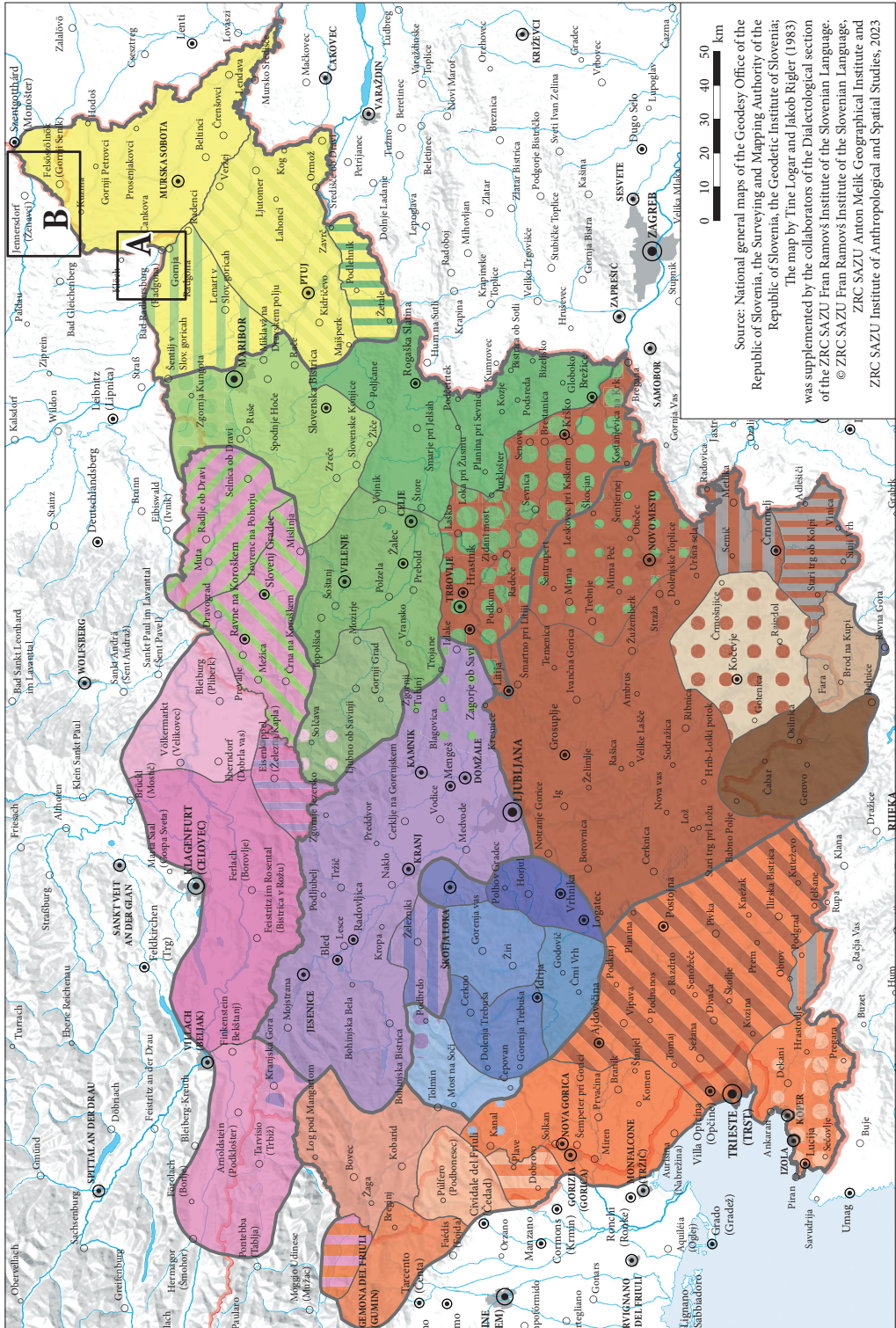
Such areas are also the Bad Radkersburg corner and southern Burgenland in Austria, whose speech is classified as part of the Prekmurje dialect of the Pannonian dialect group. In 1946, when the original network of research points for the nascent *Slovenian Linguistic Atlas* (SLA) was conceived, the Slovenian linguist Fran Ramovš included the local Ženavci / Jennersdorf speech from the Burgenland area in Austria as the data point 312 (in the current updated SLA network it is T406) (Figure 1), but on Logar-Rigler's (1983) Map of Slovenian dialects (Figure 2) this area is no longer marked as a Slovene-speaking area. No dialect material has ever been collected for this data point.

On the other hand, Ramovš's network of research points for the *Slovenian Linguistic Atlas* did not include any places from the Bad Radkersburg corner of Austrian Styria, although this area is coloured as a Prekmurje dialect of the Pannonian dialect group on Logar-Rigler's (1983) Map of Slovenian dialects. For a long time it was believed that there were no Slovene speakers in the Bad Radkersburg corner, but later sociolinguistic and dialectological studies have confirmed the existence of a Slovenian dialect in this area. Križman (1989; 1993; 1994; 1996; 1997a; 1997b; 2000; 2006; 2007; 2008), who researched the identity of Slovene speakers in five villages of the Bad Radkersburg corner, is of the opinion that Slovene spoken in the Bad Radkersburg corner is a Prekmurje speech, in which interferences of the neighbouring Slovenske gorice dialect and the surrounding German language are present. This results in a loss and change of vocabulary and thus the linguistic competence of the speakers. Dialectological studies of the

Figure 1: The map of Data points of the SLA (*Slovenian Linguistic Atlas*): (A) the Bad Radkersburg corner, (B) southern Burgenland (Škofic et al. 2011, 13). ► page 72

Figure 2: The Map of Slovenian Dialects; version 2023: (A) the Bad Radkersburg corner, (B) southern Burgenland (Škofic et al. 2023). ► page 73

Source: National general maps of the Geodesy Office of the Republic of Slovenia, the Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia, the Geodetic Institute of Slovenia;
The map by Tine Logar and Jakob Rigger (1983)
It was supplemented by the collaborators of the Diaterritorial section of the ZRC SAZU Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language,
© ZRC SAZU Anton Melik Geographical Institute and ZRC SAZU Institute of Anthropological and Spatial Studies, 2023

local speech of Žetinci / Sicheldorf show that it is a single North Styrian and Pannonian language area – the Prekmurje dialect (Zorko 1989; 1994; Gostenčnik, Kenda Jež and Kumin Horvat 2022; Kumin Horvat 2022). Haberland-Zemljčič (2004) argues that the inhabitants of the five villages of the Bad Radkersburg corner exclusively used a certain version of Slovene as the language of the environment until the end of the First World War, but this changed over time as Slovene became stigmatised and unusable (Haberl-Zemljčič 2012).

Until the first volume of *Slovenian Linguistic Atlas* (SLA 1) (Škofic et al. 2011), which was published in 2011 after several decades of collecting dialect material, Ženavci / Jennersdorf was the last data point in the SLA network, marked with the number 406 (SLA T406). With the publication of the first volume of the *Slovenian Linguistic Atlas* (Škofic et al. 2011), the number of data points increased to 413. The second volume of the *Slovenian Linguistic Atlas* (SLA 2) (Škofic et al. 2016), published in 2016, already contained 417 data points. The village Žetinci / Sicheldorf in the Bad Radkersburg corner was added as the SLA data point 414 (SLA T414). The third volume of the *SLA* (Škofic et al. 2023), published in 2023, also has a network with 417 data points.

The aim of the research was to carry out new field research on the extent and development of the Slovenian language on the edge of the Slovenian linguistic area, on its change and to obtain information on the possible preservation or non-preservation of Slovenian speech in the Bad Radkersburg corner and Burgenland. The objective was to find indigenous speakers of the Slovenian language in the Bad Radkersburg corner and in southern Burgenland in Austria and to record their language patterns. Such a precise and methodologically uniform inventory has never been carried out on both sides of the Slovenian state border in the areas of the Bad Radkersburg corner and southern Burgenland. This is the first dialectological field study in Burgenland, as there is no information on surveys of local dialects in Burgenland in the Slovenian dialectological literature (Gostenčnik, Kenda Jež and Kumin Horvat 2022). In this study, Burgenland is considered within its present borders, as today it is perceived only as an Austrian province, although historically it was part of a larger area.

At the same time as searching for the speakers, we studied the literature from the geographical area in question, on the basis of which we have prepared a historical-geographical overview of this neglected former Slovenian ethnic territory.

2 Methodology

In order to find potential informants – speakers of the Slovenian dialect in southern Burgenland and in the wider area of the Bad Radkersburg corner in Styria, Austria – we focused on two areas: 1) southern Burgenland in the quadrant: Modinci / Mogersdorf, Ženavci / Jennersdorf, Bonisdorf, Strgarjevo / Kalch, and 2) the wider area of the Bad Radkersburg corner in Styria, namely the settlements: Žetinci / Sicheldorf, Dedonci / Dedenitz, Zenkovci / Zelting, Potrna / Laafeld, Gornja Potrna / Oberlaafeld, Slovenska Gorica / Goritz bei Radkersburg, Radgona / Bad Radkersburg, Ledumerje / Hummersdorf, Lahndörfl, Pridova / Pridahof, Polajnci / Pölten.

Between February and November 2022, we used a snowball method to contact scientists, researchers and other people known to us who work in the Bad Radkersburg corner and southern Burgenland by phone and email. We also contacted municipalities, mayors and former mayors in the Prekmurje region and southern Burgenland in Austria, the Murska Sobota Regional Museum, the Goričko Landscape Park, the Rába Nature Park, tourism professionals and caterers in Slovenia and Austria, and organisations of Slovenes from the Rába Valley (Slovenian: *Porabje*) in Hungary, associations, teachers, ethnologists, historians, cultural workers, farmers, journalists, healthcare workers in Slovenia, Austria and Hungary, educational institutions in Slovenia and Austria and retirement homes in the Bad Radkersburg corner in Austria. The media were also contacted to find potential informants in southern Burgenland, Austria. In the Burgenland edition of the Austrian national newspaper *Kurier* (Figure 3), we published

Figure 3: An article about the search for potential informants – indigenous speakers of Slovene language in southern Burgenland (Marousek 2022).

an article about the search for potential informants, with an appeal for help in obtaining information about potential informants (Marousek 2022).

After thorough preparation, we had 4 more days of field work in the area. We went to the field twice for two days, on November 14 and 15, 2022 and on November 21 and 22, 2022.

Once potential informants were found, dialectologists from the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language at the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts checked whether they were suitable or selected the most suitable ones.

3 Slovenians in Burgenland

Until the end of the First World War, the inhabitants of today's southern Burgenland in Austria, the Porabje region in Hungary and the Prekmurje region in Slovenia shared a common history in the Hungarian part of the Austro-Hungarian Monarchy. The term »Hungarian Slovenes« was gradually established in history for the Slovenes who lived in this area. The Hungarian provincial names for the area are **Tótság**, **Tótföld** and **Tótvidé**, derived from the word 'tót'. 'Tót' comes from an Indo-European language in which people referred to themselves or their neighbours with the word 'taut' (Kozar-Mukič 1996, 163). The name *Tótság* appears as early as the 12th century as the name of a deanery. The Slovenian versions of these provincial names are *Szlovenszka okroglina* (also *Slovenska okroglina*, *Slovenska krajina*, *Szlovén krajina*) (Geršič et al. 2024). From the beginning of the 18th century, this group of Slovenes (they called themselves Slovencs) was considered to speak 'our Slovene language' (Franc Temlin). In the mid-19th century Jožef Košič referred to the inhabitants of Prekmurje as 'Sloven' and 'Slovenk' (male and female form), and Josip Valentin Gruden used the term »Hungarian Slovenes« when publishing Košič's essay 'Antiquities of the Slovencs in Vas and Zala Counties'. In addition to the name Hungarian Slovenes, Hungarians also adapted the name Vends or Vandals, and the term *tot* was used for all Slavs (Grafenauer 1994).

The name 'vend' originates from the German word *wind*, *windisch*, which originally referred to the Slavs living in the German-speaking area (Kozar-Mukič 1997). After 1919, other names were abandoned

in the Prekmurje region, the name Slovenes prevailed, while the name *Vends* was partially preserved among the Porabian Slovenes (Grafenauer 1994). Bellosics (2016, 83) writes that the neighbouring Hungarians also called the *Vends* (more correctly: Slovenes) living in the southwestern corner of Vas County (Vas Megye) and in the western corner of Zala County *Böhmécs* and *Tóts* (after the province of Tot/Tótság); the Croats along the Mura river called them *Böhnjecs*.

Historically, the Slovenes in Hungary lived in three counties. These are: the Vas County (Vas Megye), the Zala County (Zala Megye) and the Somogy County (Somogy Megye). To the west, it also extended to the area of present-day Burgenland in Austria. In the 13th century, the Slovenes made up a quarter of the population in today's settlements in the Slovenian Porabje region and in 18 settlements in Örség (Hirnök 1998).

After the foundation of the Austro-Hungarian Monarchy in 1867, the other peoples in Hungary were denied the right to their own development due to the new Hungarian nationalism; the situation of the Hungarian Slovenes also deteriorated considerably. The Minorities Act of 1868 emphasised only one Hungarian nation, the official language was Hungarian, and the public use of other languages was left to the local administration. Slovenes in Hungary spoke Slovene in public only in church, and in 1898 all Slovene names were Magyarized, as were many Slovenian surnames (Šebjanič 1992).

Until the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy, the Croatian, German and Slovenian-speaking inhabitants of the whole area of present-day Burgenland, which the Hungarians called Western Hungary, were in a clearly subordinate position to the Hungarian-speaking inhabitants. The complexity of the perception of linguistic and national identity and the associated assimilation in Burgenland is illustrated in a documentary by the Austrian state broadcaster ORF entitled *Das Burgenland – Ein Grenzfall* (Burgenland – A Border Case) (Kalteis 2018). Based on the memoirs of historians and family members living today, the film depicts the fate of the Träger family in Pinkafeld (Hungarian: Pinkafő), the background to the border settlement, its consequences and the work of Ernő Traeger. Ernő Traeger (German: Ernest Träger) was born in 1887 into a German family that is still active in the bakery and confectionery trade today. Unlike his brother, who took over the bakery, Ernest devoted himself to his studies and completed his doctorate in Budapest. When the Austro-Hungarian Monarchy collapsed and Austria and Hungary were founded, he declared himself Hungarian, unlike most of his family and relatives, and campaigned for the annexation of his homeland to Hungary. Local historians of Sopron describe him as an important figure in the history of the town and credit him with his commitment in the fateful referendum of 1921, which returned the town of Sopron and its surroundings to Hungary, contrary to the Treaty of Saint Germain. After 1945, he fell out of favour with the Hungarian communist authorities and never returned to his hometown.

After the new border demarcation between Austria and Hungary in 1920, the administrative centre of southern Austrian Burgenland became the town of Ženavci/Jennersdorf, while Monošter/Szentgotthárd remained in Hungary. The »administrative link« that had once connected the Porabian Slovenes was thus lost.

With the Treaty of Trianon (1920), the unity of the former Hungarian district of the Slovene areas (Tótság) was abolished, and the separate historical, cultural, national and linguistic development of the Slovenes in southern Burgenland, Porabje and Prekmurje began. The development of the Slovene language in southern Burgenland and Porabje was different from that in Prekmurje, and its use has been severely restricted in the last century, as it was not promoted either legally or institutionally until recently. After the border was drawn, the Slovenes in the Monošter/Szentgotthárd area were initially referred to in the Slovene press as the »Raba« Slovenes, later the names »Slovenes of the Porabje region« and »Slovenes of the Slovene Porabje region« (*Szlovénvidék*) were adopted, which became fully accepted after the Second World War.

In Hungary, the name *Vendvidék* was used instead of *Szlovénvidék* until 1981. Until the First World War, the name also referred to Prekmurje in addition to Porabje and at its core it used the term '*vend*' (Kozar-Mukič 1984). This term was also used by the Hungarians to refer to the Slovene population in

their statistics, and is based on the Vend theory (Zupančič 2022b), which argues that the Slavs between the rivers Mura and Raba are not Slovenes, but of Celtic origin (Maučec and Novak 1945). As this theory is offensive to the Slovenes, the Vas County (Vas Megye) Council passed a decree in 1981 abolishing the use of the term vend and advocating the use of szlovén instead, which means Slovene in Hungarian (Kozar-Mukič 1984). Zupančič (2022b) suspects that this decision was a consequence of the new political atmosphere in Europe, in particular the Alps-Adriatic Working Group.

Slovenian Porabje, which today refers to the Slovenian ethnic territory between the watershed of the Mura-Raba rivers in the south and the Raba river in the north, was annexed to Hungary after the First World War.

Following the Peace Treaties of Saint Germain (1919) and Trianon (1920), the Slovenian ethnic territory between the Mura and Raba rivers was divided into 3 parts: the Prekmurje region was incorporated into the Slovenian motherland, and the two-part Slovenian region of Porabje was formed between the Mura-Raba watershed and the Raba River. In Hungary today, the Porabian Slovenes live on an area of 94 km². The settlements of Andovci / Orfalu, Gornji Senik / Felsőszölnök, Števanovci / Apátistvánfalva and Verica-Ritkarovci / Kétvölgy are in the hilly Goričko region, and Dolnji Senik / Alsószölnök, Sakalovci / Szakonyfalva and Monošter / Szentgotthárd in the flat part. Monošter / Szentgotthárd was the seat of the county until 1969, but was given the status of a town in 1983 and the neighbouring settlement of Slovenska ves / Rábatótfalu was annexed (Hirnök 1998), which is still marked by the former local signs. In the rural settlements, the population with Slovenian as their mother tongue formed the majority, while in Monošter / Szentgotthárd it was only a minority (Olas 1995).

In Austria, Burgenland, unlike other provinces with centuries of tradition, was created from former Hungarian territories that did not become part of Hungary after the First World War but were annexed to Austria, just as Prekmurje was annexed to Slovenia. Germans and Slovenes in this area had previously had no national rights compared to the Hungarians, but then the Germans became the leading power in the country. This western part of the Slovenian Porabje in Burgenland, in the valley of the

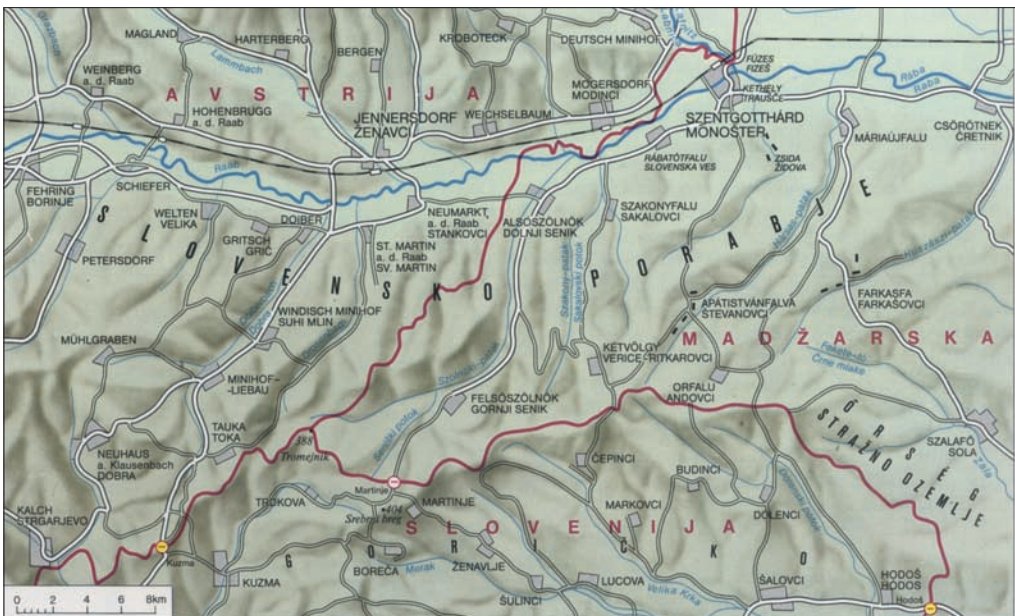

Figure 4: The Map of Slovenian Porabje in the Encyclopaedia of Slovenia (Hirnök and Kozar-Mukič 1998, 73).

river Dobra/Doiberbach, is now completely Germanized. Personal, place and fallow names are reminders of the former Slovenian ethnic territory.

The two-partedness of Slovenian Porabje is illustrated by a map in the Encyclopaedia of Slovenia, which explains the keyword »Slovenian Porabje« (Hirnök 1998) (Figure 4), where the geographical name Slovenian Porabje extends roughly evenly over the area of southern Burgenland in Austria to the west

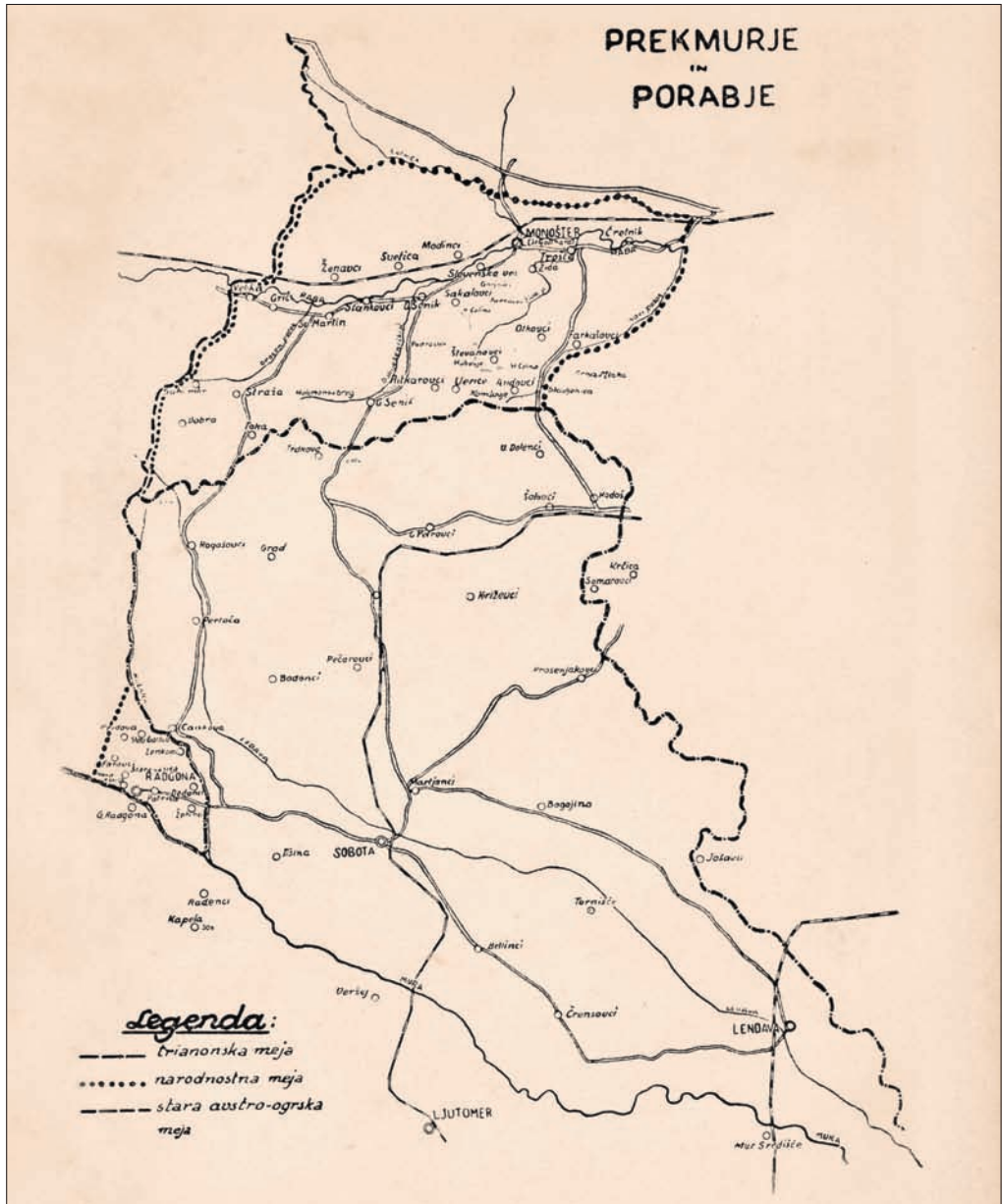

Figure 5: The Map of Prekmurje and Porabje from 1945 (Maučec and Novak 1945, 31).

and Hungary to the east. This is the last example in the literature that considers the area of southern Burgenland in Austria as part of Slovenian Porabje. Today, the area of southern Burgenland in Austria is no longer considered as the Slovene Porabje, as it is no longer inhabited by Slovenes. It can only be referred to as Porabje as a hydrological concept, since the watercourses from this area flow into the Raba river.

In 1945, Jože Maučec and Vilko Novak published a work entitled Slovenian Porabje (Maučec and Novak 1945), which, in addition to the introduction, also contains the following chapters: Land and People, The Past of Porabje, Language, Folk Life, Nationality in the Light of Hungarian Science and Statistics, The Slovenes of Porabje Demand Annexation to Slovenia, The Surroundings of Slovenian Radgona and Conclusions. The map of Prekmurje and Porabje (Figure 5) is interesting because it shows that Porabje was understood more broadly at that time than it is today. It also includes the area of southern Burgenland in Austria. The map shows the Slovenian state border, which coincides with the provincial border between the Austrian provinces of Styria and Burgenland in the west and runs across the Raba river in the north. A state border between Austria and Hungary in the area of Slovenian Porabje is not shown on the map.

The former Hungarian district of *Slovenska krajina* (Tótság) also included the parishes of Dobra / Neuhaus am Klausenbach and Sveti Martin ob Rabi / St. Martin an der Raab in the Dobra river basin. In 1910, Slovenes could also be found in the settlement of Grič / Gritsch and on the left bank of the Raba river in Ženavci / Jennersdorf and Modinci / Mogersdorf. In the area of the western part of Slovenian Porabje in Austria, the map »Prekmurje and Porabje« (Maučec and Novak 1945, 31) lists the settlements of »Dobra, Toka, Suhi mlin, Straža, Velika, Grič, Sveti Martin, Stankovci, Ženavci, Svetica and Modinci«.

During the Second World War, when Prekmurje was annexed by Hungary on December 16, 1941, with minor border changes in favour of Germany at Serdica (Zorn, Ciglič and Gašperič 2022, 226), the Porabian Slovenes were once again in the same country as the Slovenes from Prekmurje. This was not the case for the Slovenes in Burgenland, as the border between Germany, which was annexed by Austria in 1938, and Hungary did not change.

After the Second World War, the Iron Curtain made the border between Austria and Hungary difficult to cross at first and later completely impassable. Contact was difficult or even impossible. In 1950, Hungary erected technical barriers made of barbed wire, and a 10-metre long minefield and a buffer zone were set up between the wire fences. This belt was first ploughed and then harrowed very finely. This created a wide belt on which every trace of possible defectors could be seen. The buffer zone was used to determine the frequency of border crossing attempts (Muzejska ... 2021). All border farmers in Hungary were obliged to maintain the border zone themselves by ploughing and harrowing, which made it difficult for defectors to escape across the border.

After Stalin's death on March 5, 1953, the emergency situation on the Hungarian borders began to ease, as the Hungarian Stalinist regime under Mátyás Rákosi also fell. Under the reformist government of Imre Nagy, who took office as Prime Minister on April 4, 1953, there was a «thaw» in the border regime at the Hungarian borders. On April 18, 1955, Imre Nagy was ousted from the office of Prime Minister by the the pro-Soviet line of the Hungarian Communist Party (Rainer 2009; Internet 1; Internet 2; Internet 3). Although András Hegedüs became prime minister, the liberalisation of Hungarian border security planned under Nagy's government continued uninterrupted for another year and a half – until the Hungarian uprising. In April 1956, Hungary began clearing the minefields on the Austrian and Yugoslavian borders, which was completed on September 15. After the suppression of the anti-Soviet Hungarian uprising on November 4, 1956, the situation on the Hungarian border escalated again. In view of the large number of refugees leaving Hungary, minefields were again erected on the border with Austria at the beginning of 1957 (Muzejska ... 2021).

By that time, some of the Porabian Slovenes from Hungary, like many other Hungarians, had taken the last opportunity to flee across the border to neighbouring Austria. Some settled with relatives in

southern Burgenland, others moved on. For the next 30 years, there was no contact between the Slovenes in southern Burgenland and the Slovenes in Porabje in Hungary. Most of the already few indigenous speakers of the Slovene language in southern Burgenland disappeared, and with them the language they spoke, as it was »drowned« in the German-speaking area.

4 Slovenes in the Bad Radkersburg corner

Zupančič (2022b) writes that the Slovenian minority in Styria is a lesser-known and neglected ethnic group. For years, the Austrian side has deliberately distanced itself from this issue. Austria did not recognise the Slovenes in Styria as a national minority and did not allow any form of organisation or language use (Gombocz 1994). The already small community did not even have the opportunity to maintain itself as a community, as the language was not even permitted in the traditionally important refuge – the church. The diocese of Seckau made sure that the ethnically mixed places were staffed with priests who were not well-disposed towards the Slovenes (Trstenjak 1994, 279). Austrian Styria is hardly known from the Slovene side either, and scholarly interest in the Slovene question was rather limited there (Žunec 1994). More significant shifts in the knowledge about the community and the situation took place in the last decade of the 20th century (Vratuša 1994). The discovery of their presence in history, their linguistic characteristics, their cultural heritage (Trummer 1997) and the peculiarities of ethnic survival, especially the fragmentary presence of intangible heritage (Križman 1994), provided the hitherto ignored minority with a framework of recognition and opportunities of development (Zemljič 1995). A kind of rehabilitation of the community followed, and thanks to the efforts of a small number of authors and above all the Article 7 Cultural Association for Austrian Styria, the minority gradually gained visibility, infrastructure (Haberl-Zemljič 1994) and, given its numbers and previous situation, a considerable degree of activity. Paul's House in Potrna / Laafeld in the Bad Radkersburg corner became the meeting point.

The geographical name the Bad Radgerburg corner today refers to the area with the town Radgona / Bad Radkersburg and five surrounding villages: Slovenska Gorica / Goritz bei Radkersburg, Potrna / Laafeld, Žetinci / Sieldorf, Dedonci / Dedenitz and Zenkovci / Zelting (Zupančič 2022b). In 1945, the same term, the Bad Radkersburg corner, covered a much larger area than the one we understand today. The area was located further north and west than today (Figure 6) and is described in the

Figure 6: Excerpt from the 1945 map of the Bad Radkersburg corner (Maučec and Novak 1945, 31).

chapter »The Surroundings of Slovenian Radgona« in the publication *Slovensko Porabje* (Slovenian Porabje) (Maučec and Novak 1945, 26–27).

»After the Peace of St. Germain in 1920, the area around the Slovenian Radgona – the Styrian Prekmurje – was ceded to the Republic of Austria. This drew a very unfavourable border, because the area of Radgona, in the corner between the Mura river and its tributary, the Kučnica, extends into the Yugoslavian territory like a sharp dagger. Radgona is an old Slovenian settlement named after the Slovenian prince Radigoj. The town was an important fortress during the Turkish and Hungarian invasions. The walls and moat are still well preserved today. Radgona lies on the left bank of the Mura opposite Gornja Radgona, which is within the borders of Yugoslavia. The town has around 3000 inhabitants, over 80% of whom are certainly native Slovenes, as their names testify. With a few exceptions, almost all Radgonians speak Slovenian. The economic and transport gravity of Radgona and its surroundings is southwards. Most of the trade from the Radgona area has always been with towns in Prekmurje. A large part of the vineyards in the Slovenske gorice region from Gornja Radgona to Kapele were in the hands of the people of Radgona. Cultural contacts with the Slovenes on the other side of the Mura river have also always been strong. Potrna, Žetinci, Dedonci, Slovenska Gorica and Zenkovci are the largest Slovenian villages in the Radgona area. Stara and Nova vasica, Farovci and Pridova are more Germanized. Today, around 2500 Slovenes still live in all nine villages of Radgona« (Maučec and Novak 1945, 27). The geographical names Stara and Nova vasica are misspelled here. The correct spelling is Stara Nova vas / Altneudörf; northwestern suburb of Radgona. The 1945 map shows two separate settlements, Stara Vasica and Nova Vasica. The German name for Farovci, northwest of Radgona, is Pfarrsdorf. »The names of places, fields, streams, hills and surnames prove that in earlier decades the Slovenian people reached far into the north of Radgona, where there are still old people who speak Slovenian« (Maučec and Novak 1945, 27).

Radgona / Bad Radkersburg is now heavily involved in cross-border cooperation between Austria and Slovenia. The national border is no obstacle to excellent cooperation between municipalities, associations, including the fire brigade, many choirs and others.

In 2007, the Federal Upper-Level Secondary School Bad Radkersburg BORG (*Bundes-Oberstufen-realgymnasium Bad Radkersburg BORG*) started a unique project in the Austrian school system – the teaching of the Slovenian language as a school-leaving certificate subject for Slovenes from Slovenia who attend this Austrian grammar school. It enables Slovenian students to choose Slovenian instead of the compulsory elective subjects Latin or French. The latter is only offered as a subject to Slovenes and is a school-leaving certificate subject. Every year, the Board of Education of Styria enables 15 to 17 Slovenes to enrol in a grammar school where German is the official language and the language of instruction. Slovenian is taught three hours a week according to a programme adapted for Slovenian grammar schools in Austria, but without world literature. The Slovenian pupils come from the neighbourhood and from various Slovenian regions. Many are day migrants, some live in student accommodation. The main reasons for enrolling at this school are better career opportunities, continuing their studies abroad and the respectful and pleasant school atmosphere. Most Slovenian students continue their studies in Austria or another European country after graduation (Bale 2020). From a fiction perspective, the life of Slovenians in the Bad Radkersburg corner is the subject of a book, a collection of short stories entitled *Ptice Dronovke* (Drone Birds) (Bale 2021).

5 Results

In the area of southern Burgenland, we found a few potential informants who turned out to be immigrants from Slovenia and had been living there for several decades. In most cases, these were women who had moved to Burgenland from Prekmurje, in a minority of cases they were men who had also moved there from Prekmurje. In all cases, therefore, they were not indigenous speakers of the Slovenian language in southern Burgenland, but immigrant speakers of Slovene. In the course of our enquiries, we

also came across a potential informant, a former mayor of a municipality in southern Burgenland, whom we were unable to contact due to his age and poor health. This is probably the last indigenous speaker. We are at least ten years too late for all other indigenous speakers who have already passed away.

In the Bad Radkersburg corner, we found and recorded informants for the settlements of Žetinci / Sieldorf (one person), Dedonci / Dedenitz (two people), Zenkovci / Zelting (two people), Slovenska Gorica / Goritz bei Radkersburg (two people) and Potrna / Laafeld (two people). Preliminary research confirmed that the local speech belongs to the Prekmurje dialect of the Pannonian dialect group of the Slovene language, but is characterised on the consonantal and morphological level by the presence of elements of the contiguous Slovenska Gorica dialect of the Pannonian dialect group. We did not find informants for the settlements of Gornja Potrna / Oberlaafeld, Radgona / Bad Radkersburg, Ledumerje / Hummersdorf, Polajnci / Pölten, Pridova / Pridahof. The hamlet of Lahndörfl has no Slovenian name and is part of the settlement of Pridova / Pridahof.

For example, we found one and the same person – the informant – in different ways, but his neighbour, a Slovenian-speaking immigrant whom we had previously asked if anyone in the settlement spoke Slovene, knew nothing about him. The degree of individualisation in society is obviously high, because even in the same village people no longer know if anyone still speaks Slovene.

Potential indigenous speakers of Slovene are elderly people, so we tried to reach them in the nursing homes (German: *Pflegeheim*) in the Bad Radkersburg corner area. In many municipalities there are nursing homes for the elderly that are run by private individuals. The largest public nursing home in the Bad Radkersburg corner is located in Bad Radkersburg. With the help of a former employee of several retirement homes in the Bad Radkersburg corner, we obtained the contact details of potential informants. We sent them letters in German by e-mail and also contacted them by telephone.

We found the same answer in two private nursing homes. The answers were: a) *»there are no such persons in our care«,* b) *»I do not believe that there are such persons in our care«,* and c) *»even if there were such persons in our care, we are unfortunately not allowed to provide you with this information without the consent of their guardians or children«.* There are a large number of private nursing homes in Austria and we can assume that there is fierce competition between them. Why should the nursing home management make life difficult for themselves and ask the guardians or children of their clients for permission to let their residents participate in a survey of indigenous speakers of the Slovenian language? In this case, we would have to present our survey to them, which the staff in private homes do not have time for. That is not their main task. The private nursing homes only do what they are there for – caring for the elderly who are accommodated in the home. The websites of private retirement homes publish lists of employees with their photos, names and surnames. This is probably to tell their clients that they have a personal approach, that they are user-friendly and that their clients will be well looked after. Most of the photos of employees have Germanized Slovenian surnames, but there are also many Slovenian first and last names. Names and surnames that appear to originate from Croatia and Bosnia and Herzegovina are also common. According to a former employee of a nursing home in the Bad Radkersburg corner, most of the care workers in the nursing homes in Styria are from Slovenia (from Prekmurje and Štajerska) and commute daily to work in Austria, as far as Graz, the provincial capital. The care staff probably know whether any of their users ever speak *»the local language«.* They could have been eligible for the survey, but the path to them was blocked.

In the case of the nursing home Bad Radkersburg, the path to an answer was somewhat longer. As it is a large public institution, its employees are not listed on the website with a personal photo and their first and last name. After a formal request in German by e-mail, we received the contact details of the person responsible for this area from the administration. By e-mail this person suggested a short telephone phone call. It was clear from the first and last name that this person comes from Slovenia and therefore probably commutes from Slovenia to Bad Radkersburg on a daily basis. When we spoke the first sentence on the phone in Slovenian, the reply in German was that we could only speak German, as this was the official language of the company and this was required by the employer – *»Ich bin nicht*

in der Lage, slowenisch zu sprechen«. So we arranged a face-to-face meeting in German over the phone. After we arrived at the very nicely furnished of the public nursing home in Bad Radkersburg, we spoke in German to some of the employees we met on the way to the meeting point inside the building in German, but when they were alone, they answered in Slovene after hearing that we were speaking to each other in Slovene. They were obviously Slovenes from Slovenia who commute to Bad Radkersburg every day. At the request of the person in charge the meeting was in German, because that is the employer's policy. We were promised that they would inquire about possible informants, but this did not happen.

The following example illustrates even more clearly the atmosphere in the search for potential informants – indigenous speakers of the Slovenian language – in Bad Radkersburg corner. An elderly informant from a settlement near Bad Radkersburg visited a hairdressing salon in Bad Radkersburg. The hairdresser who cut his hair was a Slovenian woman from Slovenia who commutes to Bad Radkersburg in Austria. During the haircut, they realised that they both spoke Slovenian and therefore they spoke to each other in Slovenian. After the haircut, the informant paid the bill. As he was leaving, the owner of the hairdressing salon – an Austrian woman – approached him. She told him that he would no longer be welcome in her hairdressing salon if he spoke Slovenian again. The informant was, naturally, shocked. Excuse me? And that in 2022 in the European Union? It is difficult to look for older people, potential informants – native speakers of Slovene – in such an atmosphere.

6 Conclusion

The search for indigenous speakers of Slovene in the Bad Radkersburg corner and in southern Burgenland in Austria in 2022 was like looking for a needle in a haystack. We can assume that the speakers we did find who were suitable were not the only ones. We may have overlooked some speakers. It is possible that there is still a Slovene speaker somewhere who could contribute to the development of Slovene dialects in the border area under consideration and thus enable a comparison between the development of the present-day Prekmurje speech, the Porabje speech, the speech in southern Burgenland and the speech in the Bad Radkersburg corner. This contribution could encourage someone who knows such a speaker to contact a linguist who will interview, record and transcribe the speech and save this linguistic knowledge from eternal oblivion.

Acknowledgments: This article was written as part of the research project Research on Endangered Dialects in the Slovenian Language Area (Bad Radkersburg corner, Burgenland, Hum na Sutli and surroundings, Dubravica and surroundings) (V6-2109), funded by the Slovenian Research and Innovation Agency and the Government Office for Slovenes Abroad. It also contains some field findings from the research project Microtoponyms in Porabje (V6-2110) as well as some field findings from the research programme Heritage on the Margins: New Perspectives on Heritage and Identity within and Beyond the National (P5-0408), both funded by the Slovenian Research and Innovation Agency. The author would like to thank Saša Požek for the English translation.

7 References

- Bale, N. 2020: Slovenci – izobraževalni migranti [Slovenes – educational migrants]. Slovenski jezik in književnost v srednjeevropskem prostoru. Slovenski slavistični kongres. Ljubljana.
- Bale, N. 2021: Ptice dronovke/Ftice dronovke [The Drone Birds]. Murska Sobota, Monošter/Szentgothárd.
- Bellosics, V. 2016: Onstran Donave: Vendi v Zalski in Železni županiji [On the other side of the Danube: Vends in the Zala and Vas Counties]. Avstro-ogrška monarhija v besedi in podobi: Slovenci. 1, Štajerska, Porabje in Prekmurje, Koroška. Ljubljana.

- Bufon, M. 1995: Oris položaja avtohtonih etničnih in narodnih manjšin v Italiji [Outline of the situation of indigenous ethnic and national minorities in Italy]. *Geografski vestnik* 67.
- Bufon, M. 1996: Naravne, kulturne in družbene meje [Natural, cultural and social borders]. *Annales* 6-8.
- Bufon, M. 2001: Oblikovanje čezmejnih vezi na tromeji med Slovenijo, Hrvaško in Italijo v Istri [Creating cross-border connections on the triple border between Slovenia, Croatia and Italy in Istria]. *Dela* 16. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.16.39-60>
- Domej, T., Klemenčič, V. 1986: Statistični prikaz dvojezičnega šolstva, mreže in strukture šol za pripadnike slovenske narodne skupnosti na Koroškem [Statistical overview of bilingual education, the network and structure of schools for members of the Slovenian ethnic community in Carinthia]. *Geografski obzornik* 33, 2-3.
- Gabrovec, M., Pipan, P., Zajc, P. 2021: Borders as a hidden obstacle to the organization of public transport. *Hidden Geographies*. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-74590-5_21
- Geršič, M., Kumin Horvat, M., Logar, E., Perko, D., Pipan, P. 2024: Zemljepisnoimenska podoba Porabja [The Rába Valley through the Lens of Geographical Names]. *Georitem* 33. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610508144>
- Gombocz, W. 1994: Člen 7 in Štajerska ali »Tukaj smo vsi Avstrijci, ni nobenih Slovencev« [Article 7 and Styria or »We are all Austrians here, there are no Slovenes«]. *Slovinci v avstrijski zvezni deželi Štajerski. Narodne manjšine* 3. Ljubljana.
- Gosar, A. 1993: Sodobni pogled na prekomejno sodelovanje na območju italijansko-avstrijsko-slovenske tromeje [Contemporary studies on the three-border area of Slovenia, Italy and Austria]. *Dela* 10. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.10.83-97>
- Gostenčnik, J., Kenda Jež, K., Kumin Horvat, M. 2022: Ogrožena narečja v slovenskem jezikovnem prostoru [Endangered dialects in the Slovenian linguistic environment]. *Jezikoslovni zapiski* 28-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.28.2.04>
- Grafenauer, B. 1994: Ogrski Slovenci [Hungarian Slovenes]. *Enciklopedija Slovenije* 8. Ljubljana.
- Haberl-Zemljič, A. 1994: Strategien des ethnischen Diskurses in Raum Radkersburg. *Steirische Slowenen: Zweisprachigkeit zwischen Graz und Maribor*. Graz.
- Haberl-Zemljič, A. 2004: Die Sprache im Dorf lassen: Festhalten und Aufgeben der slowenischen Sprache in Radkersburg Umgebung. Graz, Laafeld/Potrna.
- Haberl-Zemljič, A. 2012: Pustiti jezik v vasi: ohranjanje in opuščanje slovenskega jezika v Radgonskem kotu [Leaving the Language in the Village: Preserving and Abandoning the Slovenian Language in the Bad Radkersburg Corner]. Ljubljana, Tišina.
- Hirnök, J. 1998: Slovensko Porabje [Slovenian Porabje]. *Enciklopedija Slovenije* 12. Ljubljana.
- Hirnök, J., Kozar-Mukič, M. 1998: Karta Slovensko Porabje [Map of Slovenian Porabje]. *Enciklopedija Slovenije* 12. Ljubljana.
- Internet 1: <https://www.britannica.com/biography/Imre-Nagy> (14. 8. 2023).
- Internet 2: <https://www.nagyimreemlekhaz.hu/en/imre-nagy.html> (14. 8. 2023).
- Internet 3: <https://www.britannica.com/biography/Matyas-Rakosi> (14. 8. 2023).
- Kalteis, F. 2018: Das Burgenland – Ein Grenzfall. TV-Dokumentarfilm. ORF. Wien. Internet: <https://tvthek.orf.at/history/Geschichte/9236870/Das-Burgenland-Ein-Grenzfall/13993159> (12. 10. 2023).
- Klemenčič, V. 1960: Kritični pretres avstrijskega popisa 1951 z ozirom na jezikovno strukturo prebivalstva na Koroškem [A critical review of the 1951 Austrian census with regard to the linguistic structure of the population in Carinthia]. *Razprave in gradivo* 2.
- Klemenčič, V. 1973: Sodobni socialnogeografski problemi Slovencev na Koroškem [Contemporary socio-geographical problems of Slovenes in Carinthia]. *Geografski obzornik* 20, 3-4.
- Klemenčič, V. 1976a: Slovenska manjšina v Avstriji: ob popisu prebivalstva posebne vrste leta 1976 [The Slovenian minority in Austria: on the occasion of the special census of 1976]. *Teorija in praksa* 13-11.

- Klemenčič, V. 1976b: Kritika uradnih avstrijskih popisov prebivalstva v letih 1951, 1961 in 1971 glede na slovensko manjšino in slovenščino kot občevelni jezik [A critique of the official Austrian censuses of 1951, 1961 and 1971 with regard to the Slovenian minority and Slovene as the language of communication]. *Razprave in gradivo* 7-8.
- Klemenčič, V. 1983: Regionalno in socialno poreklo dijakov Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu v šolskem letu 1982/1983 [Regional and social origins of the pupils of the Federal Gymnasium for Slovenes in Klagenfurt in the school year 1982/1983]. *Letno poročilo Zvezne gimnazije in zvezne realne gimnazije za Slovence v Celovcu* 26. Celovec.
- Klemenčič, V. 1986: Koroški Slovenci danes [Carinthian Slovenes Today]. *Geografski obzornik* 33, 2-3.
- Klemenčič, V. 1993: Geopolitični položaj ter teoretski in metodološki poizkus opredelitve tipov obmejnih območij na primeru Slovenije [A geopolitical discourse on the location of Slovenia and an attempt at a socio-geographic typology of the Slovenian border regions]. *Dela* 10. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.10.9-20>
- Klemenčič, V., Klemenčič, M. 1986: Položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem v luči historičnih in socialnogeografskih procesov [The situation of the Slovenian minority in Austrian Carinthia in the light of historical and socio-geographical processes]. *Geografski obzornik* 33, 2-3.
- Klemenčič, V., Gosar, A., Backé, B., Zimmermann, F., Valussi, G., Bellencin Meneghel, G., Pak, M., Plut, D. 1990: Tromeja - obmejna regija Jugoslavije, Avstrije in Italije: mednarodni meduniverzitetni geografski raziskovalni projekt [The three-border area of Austria, Italia and Yugoslavia – an international research project of geographers from the Universities of Ljubljana, Klagenfurt, Udine and Trieste]. *Dela* 7. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.7.1-184>
- Kozar-Mukič, M. 1984: Slovensko Porabje / Szlovénvidék [Slovenian Porabje / Szlovénvidék]. *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja – 20. stoletje*. Ljubljana, Szombathely.
- Kozar-Mukič, M. 1996: Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem = A Magyarországi Szlovének néprajzi szótára [Ethnological Dictionary of Slovenes in Hungary]. Monošter, Szombathely.
- Kozar-Mukič, M. 1997: Kdo smo? (o identiteti Slovencev med Muro in Rabo) [Who are we? (On the identity of Slovenes between the Mura and Raba)]. *Traditiones* 26.
- Križman, M. 1989: Jezik kot socialni in nacionalni pojav: primerjalno z jezikovnimi odnosi v Radgonskem kotu [Language as a Social and National Phenomenon: A Comparative Study of Linguistic Relations in the Bad Radkersburg Corner]. Maribor.
- Križman, M. 1993: Slovenski kodi z intra- in interlingvalnimi interferencami in vrstami preklapljanj v nemščino pri slovenski manjšini v Radgonskem kotu [Slovene codes with intra- and interlingual interference and types of switches to German among the Slovenian minority in the Bad Radkersburg corner]. *Jezik tako in drugače*. Ljubljana.
- Križman, M. 1994: Jezikovne variante z interferencami, etnološko-kulturne posebnosti pri slovenski manjšini v avstrijski Radgoni in okolici [Linguistic variants with interferences, ethnological and cultural peculiarities of the Slovenian minority in and around Austrian Radgona]. *Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski. Narodne manjšine* 3. Ljubljana.
- Križman, M. 1996: Die slowenische Minderheit in der österreichischen Steiermark (Radkersburger Winkel). *Handbuch der mitteleuropäischen Sprachminderheiten*. Tübingen.
- Križman, M. 1997a: Jezikovna razmerja: jezik pragmatike in estetike v obmejnih predelih ob Muri [Linguistic Relations: The Language of Pragmatics and Aesthetics in the Border Regions Along the Mura River]. Maribor.
- Križman, M. 1997b: Interferiran jezik kot identiteta neke manjšine: Jezik raznovrstnih interferenc kot arhaična in sodobna kultura Slovencev v Radgonskem kotu [Interfered language as a minority identity: The language of various interferences as archaic and contemporary culture of Slovenians in the Bad Radkersburg corner]. *Traditiones* 26.
- Križman, M. 2000: Razlike med generacijami v rabi slovenščine pri manjšini v Radgonskem kotu [Generational differences in the use of Slovenian by the minority in the Bad Radkersburg corner].

- Živeti z mejo. Materinščina, dejavniki osebnostne in skupnostne narodnostne identitete. Ljubljana, Monošter/Szentgotthárd.
- Križman, M. 2006: O narečni podobi in dvojezičnosti pri ljudeh v Radgonskem kotu [On the dialect image and bilingualism of the people in Bad Radkersburg corner]. Jezikovna predanost: akademiku prof. dr. Jožetu Toporišiču ob 80-letnici. Maribor.
- Križman, M. 2007: Značilno besedje Radgonskega kota [Typical vocabulary of the Bad Radkersburg Corner]. Besedje slovenskega jezika. Maribor.
- Križman, M. 2008: Jezikovni pojavi med Cankovo in Radgono: Radgonski kot s prekmurskim, slovenjgoriško-prleškim in južnobavarskim narečjem ter interferencami [Linguistic phenomena between Cankova and Radgona: The Bad Radkersburg corner with Prekmurje, Slovenske gorice and Prlekija, and South Bavarian dialects and interferences]. Življenje in delo Jožefa Borovnjaka. Maribor.
- Kumin Horvat, M. 2022: Fonološki opis govora kraja Žetinci – Sieldorf (SLA T414) [A phonological description of the Local Dialect of Žetinci – Sieldorf (SLA Data Point T414)]. Jezikoslovni zapiski 28-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.28.2.08>
- Logar, T., Rigler, J. 1983: Karta slovenskih narečij [Map of Slovenian Dialects]. Ljubljana.
- Marousek, D. 2022: Auf der Suche nach alten slowenischen Dialekten. Kurier (21. 11. 2022). Internet: <https://kurier.at/chronik/burgenland/auf-der-suche-nach-alten-slowenischen-dialekten/402231156> (12. 10. 2023).
- Maučec, J., Novak, V. 1945: Slovensko Porabje [Slovenian Porabje]. Ljubljana.
- Muzejska zbirka madžarskega državnega muzeja mejne straže. Stražarji ob meji - muzejska zbirka o Železni zavesi: Határőr Emlékhely [Guards at the Border – Museum Collection on the Iron Curtain]. Števanovci/Apátistvánfalva, 2021.
- Olas, L. 1995: Porabski Slovenci [Porabian Slovenes]. Enciklopedija Slovenije 9. Ljubljana.
- Melik, A. 1957: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino [Slovenian Styria with Prekmurje and Mežica Valley]. Ljubljana.
- Pipan, P. 2007: Cross-border cooperation between Slovenia and Croatia in Istria after 1991. Acta geographica Slovenica 47-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS47204>
- Rainer, J. M. 2009: Imre Nagy: A Biography (Communist Lives). London, New York.
- Šebjanič, F. 1992: Madžarsko-slovenski odnosi. Enciklopedija Slovenije 6. Ljubljana.
- Škofic, J., Gostenčnik, J., Horvat, M., Jakop, T., Kenda-Jež, K., Kostelec, P., Nartnik, V., Petek, U., Smole, V., Šekli, M., Zuljan Kumar, D. 2011: Slovenski lingvistični atlas 1: Človek (telo, bolezni, družina) [Slovenian Linguistic Atlas 1: Human (body, diseases, family)]. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612543570>
- Škofic, J., Gostenčnik, J., Hazler, V., Horvat, M., Jakob, T., Ježovnik, J., Kenda-Jež, K., Nartnik, V., Smole, V., Šekli, M., Zuljan Kumar, D. 2016: Slovenski lingvistični atlas 2: Kmetija [Slovenian Linguistic Atlas 2: Farm]. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612548797>
- Škofic, J., Gostenčnik, J., Hazler, V., Jakop, T., Kenda-Jež, K., Kumin Horvat, M., Nartnik, V., Pahor, N., Smole, V., Šekli, M., Zuljan Kumar, D. 2023: Karta slovenskih narečij (različica 2023) [Map of Slovenian Dialects (version 2023)]. Slovenski lingvistični atlas 3: Kmetovanje (orodje, opravila), 1: atlas. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610507499>
- Trstenjak, A. 1994: Pozabljena slovenska manjšina v sekovski škofiji [The forgotten Slovenian minority in the Diocese of Seckau]. Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski. Narodne manjšine 3. Ljubljana.
- Trummer, M. 1997: Slawische Steiermark. Slowenische Steiermark. Verdrängte Minderheit in Österreichs Südosten. Wien.
- Vratuša, A. 1994: Družbeno zgodovinski pogled na Slovence v avstrijski zvezni deželi Štajerski [A socio-historical perspective on Slovenes in the Austrian federal province of Styria]. Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski. Narodne manjšine 3. Ljubljana.

- Zemljič, A. 1995: Strategije etnične razprave na območju Radgone od iztekajočega se 19. stoletja do 1920 [Strategies of the ethnic debate in the Bad Radkersburg area from the end of the 19th century to 1920]. *Razprave in gradivo* 29-30.
- Zorko, Z. 1989: Govor vasi Žetinci (Sicheldorf) v avstrijskem Radgonskem kotu [Speech of the village of Žetinci (Sicheldorf) in the Austrian Bad Radkersburg corner]. *Slavistična revija* 37, 1-3.
- Zorko, Z. 1994: Rezultati dialektoloških raziskav v Žetincih (Sicheldorf) [Results of dialectological research in Žetinci (Sicheldorf)]. *Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski*. Ljubljana.
- Zorn, M., Ciglič, R., Gašperič, P. 2022: State borders in the territory of Slovenia during World War II on cartographic materials produced by the occupying forces. *Occupation Borders in Slovenia 1941–1945*. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789612970062>
- Zupančič, J. 1993a: Socialnogeografska transformacija in narodna identiteta – primer slovenske manjšine na Koroškem (Avstrija) [Socio-geographic transformation and national identity – the case of the Slovene minority in Carinthia (Austria)]. *Geografija in narodnosti*. *Geographica Slovenica* 24. Ljubljana.
- Zupančič, J. 1993b: Novejše spremembe v socialni strukturi koroških Slovencev [Recent changes in the social structure of Carinthian Slovenes]. *Razprave in gradivo* 28.
- Zupančič, J. 1997a: Razsežnosti regionalne identitete na primeru Istre in Koroške [Dimensions of regional identity in Istria and Carinthia]. *Annales* 7-10.
- Zupančič, J. 1997b: V štiridesetih letih svojega delovanja je Slovenska gimnazija pomembno vplivala na socialno preobrazbo koroških Slovencev [During its forty years of operation, the Slovenian Gymnasium has had a significant impact on the social transformation of Carinthian Slovenes]. *Jubilejni zbornik '97: 40 let Slovenske gimnazije v Celovcu*. Celovec.
- Zupančič, J. 1999: Slovenci v Avstriji [Slovenes in Austria]. *Geographica Slovenica* 32. Ljubljana.
- Zupančič, J. 2002a: Številčni razvoj koroških Slovencev v luči rezultatov ljudskega štetja leta 2001 [Numerical development of the Carinthian Slovenes in the light of the results of the 2001 census]. *Razprave in gradivo* 40.
- Zupančič, J. 2002b: Prekogranične dnevne radne migracije iz Slovenije u Austriju i Italiju [Daily cross-border commuting from Slovenia to Austria and Italy]. *Migracijske i etničke teme* 18, 2-3.
- Zupančič, J. 2002c: Grenzüberschreitende Pendelwanderung aus Slowenien nach Österreich und Italien. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft* 144.
- Zupančič, J. 2003: Čezmejne dnevne delovne migracije v slovenskem obmejnem prostoru [Cross-border daily labour migration in the Slovenian border area]. *Razprave in gradivo* 43.
- Zupančič, J. 2007: Sodobni socialni in etnični procesi med koroškimi Slovenci [Contemporary social and ethnic processes among Carinthian Slovenes]. *Razprave in gradivo* 53-54.
- Zupančič, J. 2021: Sodobne spremembe med koroškimi Slovenci [Contemporary changes among Carinthian Slovenes]. *Koroška: od preteklosti do perspektiv*. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/zborovanje.016>
- Zupančič, J. 2022a: Položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem v postmodernem družbenem utripu [The position of the Slovenian minority in the Austrian land Carinthia in the post-modern social stage]. *Dela* 58. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.58.49-75>
- Zupančič, J. 2022b: Slovenske manjšine v sosednjih državah [Slovenian Minorities in the Neighbouring Countries]. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789617128819>
- Žunec, B. 1994: Problematika Slovencev v avstrijski zvezni deželi Štajerski v javnih informacijah in občilih [Issues of Slovenes in the Austrian federal province of Styria in public information and media]. *Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski*. *Narodne manjšine* 3. Ljubljana.

ISKANJE AVTOHTONIH GOVORCEV SLOVENSKEGA JEZIKA V AVSTRIJI: RADGONSKI KOT IN GRADIŠČANSKA

1 Uvod

Slovenska geografija ima dolgoletno tradicijo preučevanja Slovencev v sosednjih državah. Preučuje jih z vidika manjšin, ki tam živijo (Klemenčič 1960; 1973; 1976a; 1976b; 1983; 1986; Klemenčič in Klemenčič 1986; Klemenčič s sodelavci 1990; Domej in Klemenčič 1986; Gosar 1993; Zupančič 1993a; 1993b; 1997a; 1997b; 1999; 2002a; 2007; 2022a; 2022b; Bufon 1996), kot tudi z vidika čezmejnih vezi in interakcij med Slovenijo in sosednjimi državami (Klemenčič 1993; Bufon 1995; 2001; Zupančič 2002b; 2002c; 2003; Pipan 2007; Gabrovec, Pipan in Zajc 2021). Zelo malo raziskav s tega področja je bilo namenjenih obmejnemu območju Radgonskega kota na Štajerskem v Avstriji (Zupančič 2022b), so pa bili Slovenci v Radgonskem kotu omenjeni v raznih geografskih monografijah in učbenikih (na primer Melik 1957). Edini prispevek na temo čezmejnosti na tem območju obravnava slovenske dnevne izobraževalne migrante v avstrijsko Radgono (Bale 2021). V kontekstu Avstrije so se dosedanje raziskave, povezane s Slovenci v glavnem osredinjale na Koroško, šele v zadnjem obdobju so vključile tudi Štajersko, povsem pa so prezrle Gradiščansko. Zupančič (2022b) v monografiji *Slovenske manjšine v sosednjih državah*, Slovencev na Gradiščanskem ne obravnava, kljub temu, da Slovenija ne meji le na avstrijski zvezni deželi Koroško in Štajersko, temveč tudi na Gradiščansko. Državna meja med Slovenijo in Avstrijo je dolga 322,98 km – 53,8 % (173,8 km) z avstrijsko zvezno deželo Koroško, 41,6 % (134,2 km) z avstrijsko zvezno deželo Štajersko in le 4,6 % (14,98 km) z avstrijsko zvezno deželo Gradiščansko.

Bela lisa v preučevanju tega območja je prisotna tudi v jezikoslovnih raziskavah. Med 47 slovenskimi narečji s podnarečji, ki jih preučuje slovenska dialektologija, so bila obrobna narečja zunaj meja Slovenije v drugi polovici 20. stoletja deležna manjše raziskovalne pozornosti, in sicer bodisi zaradi oteženega dostopa do terena (Italija, Avstrija, Madžarska) bodisi zaradi omejitve raziskav v okviru medrepubliških meja znotraj nekdanje Jugoslavije (Hrvaška). Na teh območjih večinoma še niso bile opravljene podrobne mikroraziskave krajevnih govorov, potreba po takšnih raziskavah pa je toliko večja, ker gre večinoma za ogrožena narečja z vedno manjšim številom govorcev.

Takšni območji sta tudi Radgonski kot in južna Gradiščanska v Avstriji, katerih govore uvrščamo v prekmursko narečje panonske narečne skupine. Slovenski jezikoslovec Fran Ramovš je leta 1946, ko je bila zasnovana prvotna mreža raziskovalnih točk za nastajajoči *Slovenski lingvistični atlas* (SLA), vanj uvrstil krajevni govor Ženavci/Jennersdorf z območja Gradiščanske v Avstriji kot točko številka 312 (v aktualni posodobljeni mreži SLA je to T406) (slika 1), vendar na Logar-Riglerjevi (1983) Karti slovenskih narečij (slika 2) to območje ni več označeno kot slovensko govoreče območje. Za to točko nikoli ni bilo zbrano narečno gradivo.

Po drugi strani pa v Ramovševo mrežo raziskovalnih točk za SLA niso bili vključeni kraji iz Radgonskega kota na avstrijskem Štajerskem, čeprav je na Logar-Riglerjevi (1983) Karti slovenskih narečij to območje obarvano kot prekmursko narečje panonske narečne skupine. Za Radgonski kot je dolgo veljalo prepričanje, da slovenskih govorcev tam ni več, poznejše sociolingvistične in dialektološke raziskave pa so obstoj narečne slovenščine v tem prostoru vendarle potrdile. Križman (1989; 1993; 1994; 1996; 1997a; 1997b; 2000; 2006; 2007; 2008), ki je preučeval identiteto slovenskih govorcev v petih vaseh Radgonskega kota, ocenjuje, da je slovenščina v Radgonskem kotu prekmurski govor, v katerem so prisotne interference stičnega slovenskogoriškega narečja ter okoliškega nemškega jezika. Opazno je izgubljanje in spreminjanje besedišča, s tem pa tudi jezikovne kompetence govorcev. Dialektološke raziskave krajevnega govora naselja Žetinci/Sicheldorf kažejo, da gre za enotno severnoštajersko in panonsko jezikovno območje – za prekmursko narečje (Zorko 1989; 1994; Gostenčnik, Kenda Jež in Kumin Horvat 2022; Kumin Horvat 2022). Haberl-Zemljčič (2004) dokazuje, da so prebivalci petih vasi Radgonskega

kota do konca prve svetovne vojne kot jezik okolja uporabljali izključno t. i. določeno različico slovensščine, sčasoma pa se je to spremenilo, kajti slovensčina je postala stigmatizirana in neuporabna (Haberl-Zemljčič 2012).

Do začetka priprav prvega zvezka *Slovenskega lingvističnega atlasa* (SLA 1) (Škofic s sodelavci 2011), ki je po več desetletjih zbiranja narečnega gradiva izšel leta 2011, so bili Ženavci/Jennersdorf zadnja točka v mreži SLA označena s številko 406 (SLA T406). Z izidom prvega zvezka *Slovenskega lingvističnega atlasa* (Škofic s sodelavci 2011) je število točk naraslo na 413. Drugi zvezek *Slovenskega lingvističnega atlasa* (Škofic s sodelavci 2016), ki je izšel leta 2016 je imel že 417 točk. Kot točka SLA s številko 414 (SLA T414) je bil dodan kraj Žetinci/Sichelsdorf v Radgonskem kotu. Tudi tretji zvezek SLA (Škofic s sodelavci 2023), ki je izšel leta 2023, ima mrežo s 417 točkami.

Namen pričujoče raziskave je bil opraviti nove terenske preučitve o obsegu in razvoju slovenskega jezika na robu slovenskega jezikovnega prostora, o tem, kako se je ta spreminjal in pridobiti podatke o morebitni ohranjenosti ali neohranjenosti slovenskih govorov v Radgonskem kotu in na Gradiščanskem. Cilj je bil poiskati avtohtone govorce slovenskega jezika v Radgonskem kotu in na južnem Gradiščanskem v Avstriji ter zapisati njihov govor. Na območjih Radgonskega kota in južne Gradiščanske še nikoli ni potekal tako natančen in metodološko enoten popis na obeh straneh slovenske državne meje. To je prva terenska dialektološka raziskava na Gradiščanskem, saj v slovenski dialektološki literaturi ni podatkov o raziskavah krajevnih govorov na tem območju (Gostenčnik, Kenda Jež in Kumin Horvat 2022). V raziskavi Gradiščansko obravnavamo v njenih današnjih mejah, saj jo danes razumemo le kot avstrijsko zvezno deželo, čeprav je bila v zgodovini del širšega območja.

Hkrati s iskanjem govorcev smo preučili literaturo z obravnavanega območja, na podlagi katere smo pripravili zgodovinsko-geografski pregled tega prezrtega nekdanjega slovenskega etničnega ozemlja.

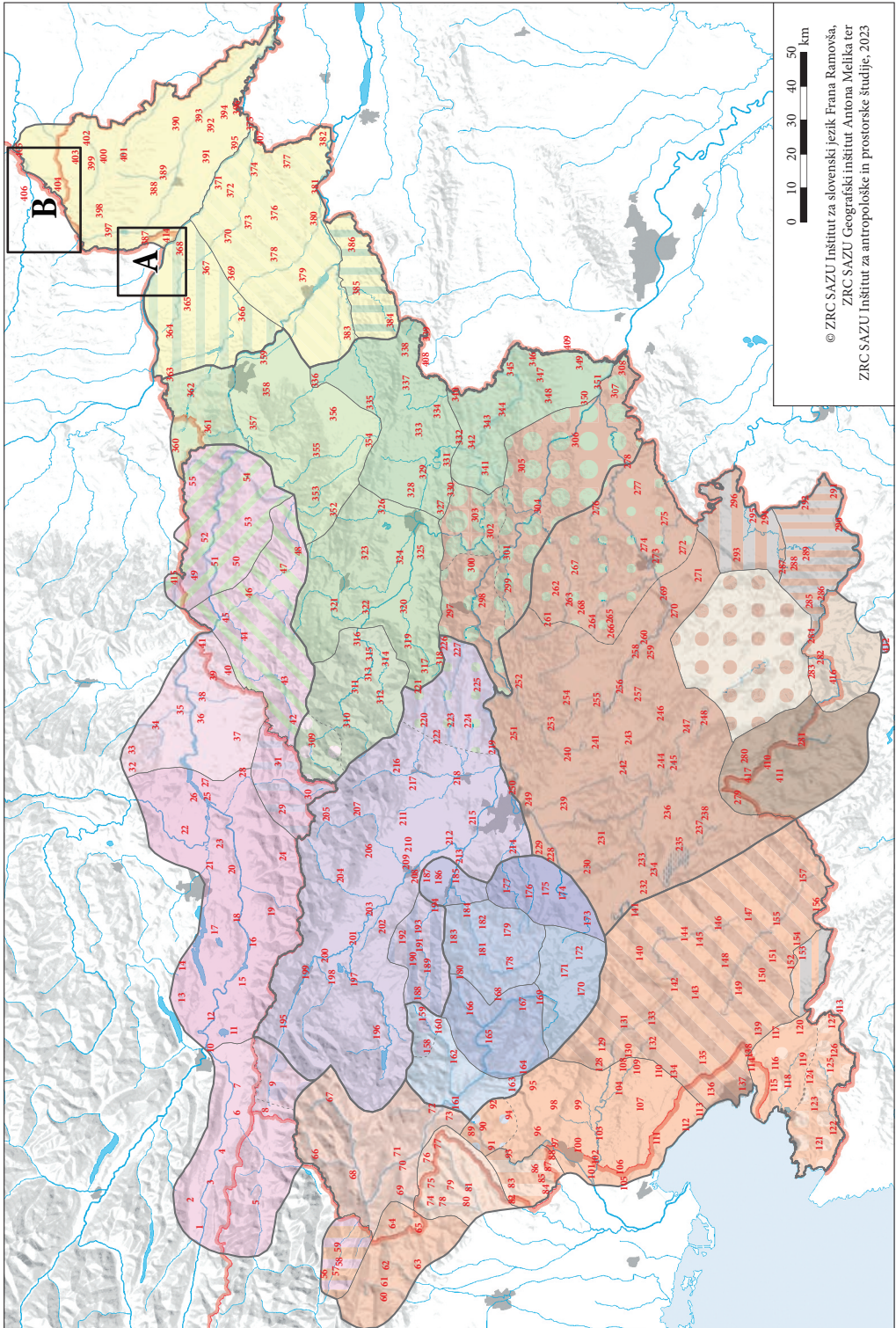
2 Metodologija

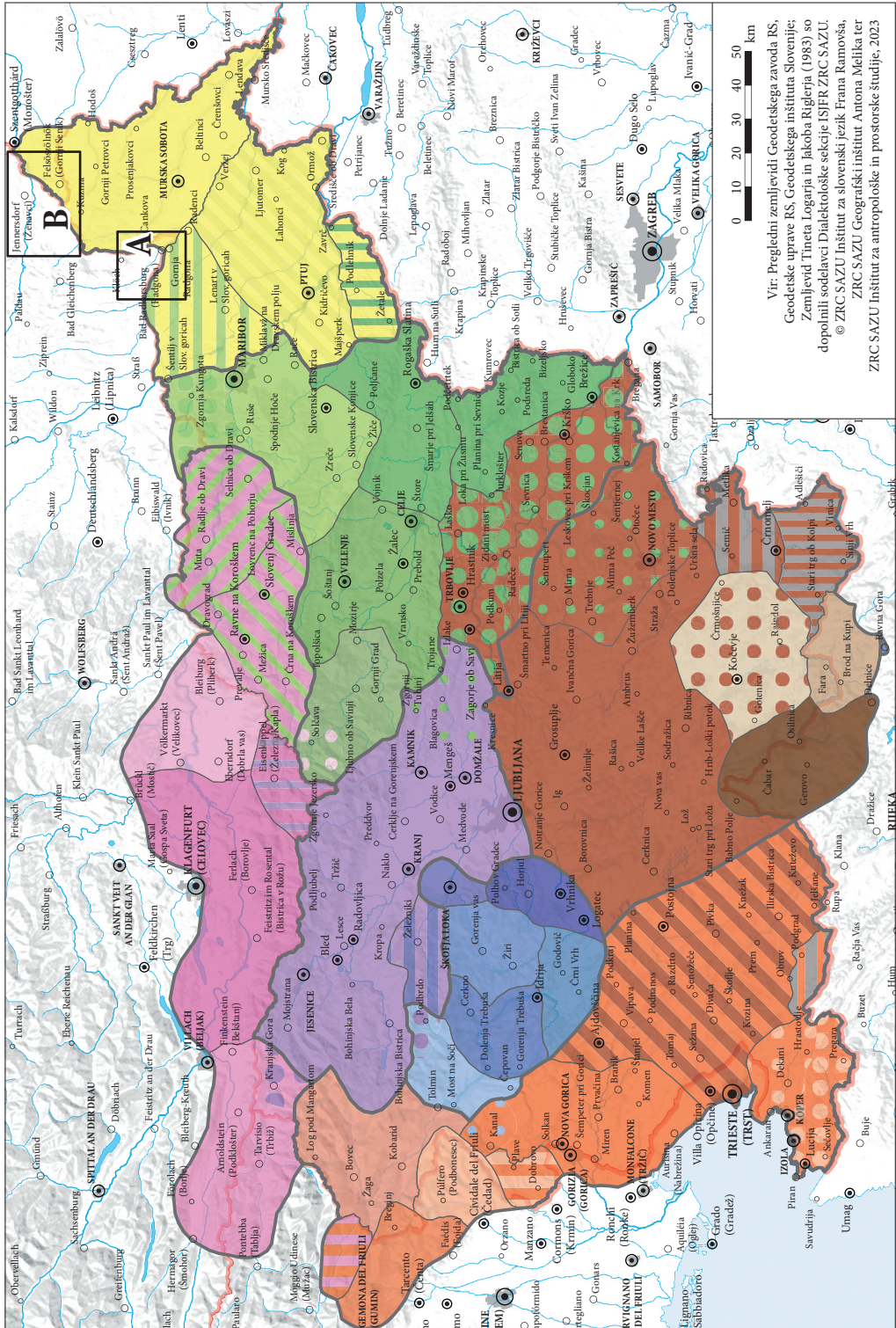
Za iskanje potencialnih informantov – govorcev slovenskega narečnega govora na južnem Gradiščanskem in širšem območju Radgonskega kota na Štajerskem v Avstriji – smo se osredinili na dve območji: 1) južna Gradiščanska v kvadrantu: Modinci/Mogersdorf, Ženavci/Jennersdorf, Bonisdorf, Strgarjevo/Kalch ter 2) širše območje Radgonskega kota na avstrijskem Štajerskem, in sicer naselja: Žetinci/Sichelsdorf, Dedonci/Dedenitz, Zenkovci/Zelting, Potrna/Laafeld, Gornja Potrna/Oberlaafeld, Slovenska Gorica/Goritz bei Radkersburg, Radgona/Bad Radkersburg, Ledumerje/Hummersdorf, Lahndörfl, Pridova/Pridahof in Polajnci/Pölsen.

Med februarjem in novembrom 2022 smo po metodi snežne kepe prek telefonskih pogovorov in dopisov po elektronski pošti kontaktirali raziskovalce ter sploh vse, za katere smo vedeli, da se ukvarjajo z območjem Radgonskega kota in južne Gradiščanske. Kontaktirali smo tudi občine, župane in nekdanje župane v Prekmurju in na južnem Gradiščanskem v Avstriji, Pokrajinski muzej v Murski Soboti, Krajinski park Goričko, Naturpark Raab, turistične delavce in gostince v Sloveniji in Avstriji, organizacije Porabskih Slovencev na Madžarskem, društva, učitelje, etnologe, zgodovinarje, kulturne delavce, kmete, novinarje, zdravstvene delavce v Sloveniji, Avstriji in na Madžarskem, izobraževalne ustanove v Sloveniji in Avstriji ter domove starejših občanov v Radgonskem kotu v Avstriji. Za iskanje potencialnih informantov na južnem Gradiščanskem v Avstriji smo se po pomoč obrnili tudi na medije. V gradiščanski izdaji avstrijskega nacionalnega časnika *Kurier* (slika 3) smo objavili prispevek o iskanju potencialnih informantov s pozivom za pomoč pri pridobivanju informacij o potencialnih informantih (Marousek 2022).

Slika 1: Zemljevid Točke SLA (*Slovenskega lingvističnega atlasa*): (A) Radgonski kot, (B) južna Gradiščanska (Škofic s sodelavci 2011, 13). ► str. 90

Slika 2: Zemljevid slovenskih narečij; različica 2023: (A) Radgonski kot, (B) južna Gradiščanska (Škofic s sodelavci 2023). ► str. 91

Viri: Pregledni zemljevidi Geodetskega zavoda RS, Geodetske uprave RS, Geodetskega inštituta Slovenije; Zemljevidi Trneta Logarja in Jakoba Rigičarja (1983) su dopolnili sodejavci Dialektološke sekcije ISJFR ZRC SAZU. © ZRC SAZU Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU Geografski inštitut Antona Melika ter ZRC SAZU Inštitut za antropološke in prostorske študije, 2023

Po temeljiti pripravi smo na območju imeli še 4 dni terenskega dela. Na teren smo se odpravili dvakrat za dva dni, in sicer 14. in 15. novembra 2022 ter 21. in 22. novembra 2022.

Slika 3: Prispevek o iskanju potencialnih informantov – avtohtonih govorcev slovenskega jezika na južnem Gradiščanskem (Marousek 2022).

Glej angleški del prispevka.

Ko smo našli potencialne informante, so dialektologi z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti preverili, ali so primerni oziroma so izbrali najprimernejše med njimi.

3 Slovenci na Gradiščanskem

Prebivalci na območju današnje južne Gradiščanske v Avstriji, Porabja na Madžarskem in Prekmurja v Sloveniji so skupno zgodovino v ogrskem delu Avstro-Ogrske monarhije delili do konca prve svetovne vojne. Za Slovence, ki so živeli na tem območju, se je v zgodovini postopoma uveljavil termin Ogrski Slovenci. Madžarska pokrajinska imena za to območje so *Tótság*, *Tótföld* in *Tótvidé* in izhajajo iz izraza »tót«. »Tót« izhaja iz nekega indoevropskega jezika, v katerem so ljudje sami sebe ali svoje sosede imenovali z besedo »*taut*« (Kozar-Mukič 1996, 163). Ime *Tótság* se kot ime dekanije pojavi že v 12. stoletju. Slovenske različice omenjenih pokrajinskih imen so Szlovenszka okroglina (tudi Slovenska okroglina, Slovenska krajina, Szlovén krajina) (Geršič s sodelavci 2024). Od začetka 18. stoletja je za to skupino Slovencev (sami sebe so imenovali Sloveni) veljalo, da govori »naš slovenski jezik« (Franc Temlin). Sredi 19. stoletja Jožef Košič Prekmurce imenuje z besedama »*Sloven in Slovenka*«, Josip Valentin Gruden ob objavi Košičevega spisa »Starine železnih in salajskih Slovenov« uporabi ime »*Ogrski Slovenci*«. Poleg poimenovanja Ogrski Slovenci se je pri Madžarih uveljavilo ime *Vendi* ali *Vandali*, za vse Slované po oznaka *tot* (Grafenauer 1994). Poimenovanje »*vend*« izvira iz nemške besede *wind*, *windisch*, s katero so prvotno označevali na nemškem jezikovnem območju živeče Slované (Kozar-Mukič 1997). Po letu 1919 so druga imena v Prekmurju opustili, prevladalo je ime Slovenci, med Porabskimi Slovenci pa se je delno ohranilo ime *Vendi* (Grafenauer 1994). Bellosics (2016, 83) piše, da so sosednji Madžari *Vende* (pravilneje Slovence), ki živijo v jugozahodnem kotu Železne županije in v zahodnem kotu Zalske županije imenovali tudi *Böhméci* in *Tóti* (po pokrajini Tot/Tótság); Hrvati ob Muri pa so jim rekli *Böhnjeci*.

Zgodovinsko so Slovenci na Madžarskem živeli v treh županijah. To so: Železna županija (*Vas Megye*), Županija Zala (*Zala Megye*) in Šomodska županija (*Somogy Megye*). Na zahodu je segalo tudi na območje današnje Gradiščanske v Avstriji. V 13. stoletju so sestavljali Slovenci četrtno prebivalcev v sedanjih naseljih Slovenskega Porabja in v 18 naseljih Stražnega ozemlja (Örség) (Hirnök 1998).

Po nastanku Avstro-Ogrske leta 1867 je bila zaradi novega madžarskega nacionalizma zanikana pravica drugih narodov na Ogrskem do lastnega razvoja; tudi položaj Ogrskih Slovencev se je bistveno poslabšal. Manjšinski zakon iz leta 1868 je poudarjal le enoten madžarski narod, uradni jezik je bil madžarski, javna raba drugih jezikov je bila prepuščena krajevni upravi. Slovenci na Ogrskem so javno govorili slovensko samo še v cerkvi, leta 1898 so bila madžarizirana vsa slovenska imena, pomadžarjenih je bilo veliko slovenskih priimkov (Šebjanič 1992).

Do propada Avstro-Ogrske so bili hrvaško, nemško in slovensko govoreči prebivalci na območju celotne današnje Gradiščanske, ki so jo Madžari imenovali Zahodna Madžarska, v izrazito podrejenem položaju v primerjavi z madžarsko govorečimi prebivalci. Kompleksnost dojemanja jezikovne in nacionalne identitete in z njima povezane asimilacije na območju Gradiščanske prikazuje dokumentarni film avstrijske državne televizije ORF z naslovom *Das Burgenland – Ein Grenzfall* (Gradiščanska – Mejni primer) (Kalteis 2018). Film na podlagi spominov zgodovinarjev in danes živečih družinskih

članov podrobno opisuje usodo družine Träger v mestu Pinkafeld (madžarsko Pinkafő), ozadje obmejne naselbine, njene posledice in delo Ernőja Traegerja. Ernő Traeger (nemško Ernest Träger), se je rodil v nemški družini 1887, ki se še danes ukvarja s pekarstvom in slašičarstvom. Ernest se je v nasprotju od brata, ki je prevzel pekarno, posvetil študiju in v Budimpešti doktoriral. Ob propadu Avstro-Ogrske in nastanku Avstrije ter Madžarske se je v nasprotju z večino svoje družine in sorodnikov razglasil za Madžara ter se zavzel za priključitev svoje domovine k Madžarski. Krajevni zgodovinarji Šoprona (Sopron) o njem pišejo kot o pomembni osebnosti v zgodovini mesta in mu priznavajo prizadevanja za usodni referendum leta 1921, ki je v nasprotju s sporazumom iz Saint Germaina mesto Šopron z okolico vrnil Madžarski. Po letu 1945 se je znašel v nemilosti madžarskih komunističnih oblasti in se ni nikoli več vrnil rodni kraj.

Po novi razmejitvi med Avstrijo in Madžarsko leta 1920 je status upravnega središča avstrijske južne Gradišanske dobilo naselje Ženavci/Jennersdorf, saj je Monošter/Szentgotthárd ostal na Madžarskem. Izgubila se je torej tudi »upravna vez«, ki je nekdaj povezovala Porabske Slovence.

Trianonska mirovna pogodba (1920) je razbila enotnost nekdanjega ogrskega distrikta Slovenska krajina (*Tótság*) in začel se je ločen zgodovinski, kulturni, narodnostni in jezikovni razvoj Slovencev na južnem Gradiščanskem, v Porabju in Prekmurju. Slovenščina na južnem Gradiščanskem in v Porabju se je začela razvijati drugače kot v Prekmurju, njena raba pa je bila v zadnjem stoletju močno okrnjena, saj do nedavna zanjo ni bilo niti formalnopravne niti institucionalne podpore. Po razmejitvi so Slovence v okolici Monoštra/Szentgotthárd v slovenskem tisku najprej omenjali kot »rabske« Slovence, pozneje pa sta se uveljavila poimenovanji porabski Slovenci in Slovensko Porabje (*Szlovénvidek*), ki sta popolnoma prevladali po drugi svetovni vojni.

Na Madžarskem je bilo do leta 1981 namesto imena *Szlovénvidek* v uporabi ime *Vendvidek*. Do prve svetovne vojne je ime poleg Porabja označevalo tudi Prekmurje, v svojem jedru pa uporabljala pojem »vend« (Kozar-Mukič 1984). S tem pojmom so Madžari tudi v svojih statistikah označevali slovensko prebivalstvo, izhaja pa iz vendske teorije (Zupančič 2022b), ki trdi, da Slovani med Muro in Rabo niso Slovenci, temveč so keltskega izvora (Maučec in Novak 1945). Ker je ta teorija za Slovence žaljiva, je leta 1981 Svet Železne županije sprejel odlok, s katerim je odpravil uporabo izraza *vend* in se namesto tega zavzel za uporabo pojma *szlovén*, kar v madžarščini pomeni Slovenec (Kozar-Mukič 1984). Zupančič (2022b) predvideva, da je bila takšna odločitev posledica novega političnega ozračja v Evropi, posebej še Delovne skupnosti Alpe-Jadran.

Slovensko Porabje danes pojmujeemo kot slovensko etnično ozemlje med mursko-rabskim razvodjem na jugu in reko Rabo na severu, ki je bilo po prvi svetovni vojni priključeno k Madžarski.

Po senžermenski (1919) in trianonski (1920) mirovni pogodbi se je slovensko etnično ozemlje med rekama Muro in Rabo razdelilo na tri dele: Prekmurje je bilo vključeno v matično državo Slovencev, med mursko-rabskim razvodjem in Rabo pa se je izoblikovalo dvodelno Slovensko Porabje. Na Madžarskem danes Porabski Slovenci prebivajo na območju, velikem 94 km². Na gričevnatem Goričkem so to naselja Andovci/Orfalu, Gornji Senik/Felsőszölnök, Števanovci/Apátistvánfalva ter Verica-Ritkarovci/Kétyölgy, v ravninskem delu pa Dolnji Senik/Alsószölnök, Sakalovci/Szakonyfalva ter Monošter/Szentgotthárd. V Monoštru/Szentgotthárd je bil do leta 1969 sedež okraja, leta 1983 pa je dobil status mesta in so k njemu priključili še sosednje naselje Slovenska ves/Rábatótfalu (Hirnök 1998), ki pa je še vedno označeno z nekdanjimi krajevnimi napisi. V podeželskih naseljih so prebivalci s slovenskim maternim jezikom predstavljali večino, v Monoštru/Szentgotthárd pa le manjšino (Olas 1995).

V Avstriji je v nasprotju od drugih zveznih dežel z več stoletno tradicijo dežela Gradiščanska nastala iz nekdanjega ogrskega ozemlja, ki po prvi svetovni vojni ni postalo del Madžarske, temveč je bilo priključeno k Avstriji, podobno, kot je bilo Prekmurje priključeno k Sloveniji. Nemci in Slovenci v primerjavi z Madžari na tem območju prej niso imeli nobenih narodnostnih pravic, potem pa so Nemci postali vodilna sila v deželi. Ta zahodni del Slovenskega Porabja na Gradiščanskem v dolini reke Dobre/Doiberbach je danes popolnoma ponemčen. Na nekdanje slovensko etnično ozemlje spominjajo oseba, krajevna in ledinska imena.

Dvodelnost Slovenskega Porabja prikazuje zemljevid v Enciklopediji Slovenije ob razlagi gesla »Slovensko Porabje« (Hirnök 1998) (slika 4), kjer se zemljepisno ime Slovensko Porabje približno enakomerno razteza na območju južne Gradišćanske v Avstriji na zahodu in na Madžarskem na vzhodu. To je zadnji primer, da literatura tudi območje južne Gradišćanske v Avstriji prišteva k Slovenskemu Porabju. Danes območja južne Gradišćanske v Avstriji ne pojmuje več kot Slovensko Porabje, saj ni več poseljeno s Slovenci. Kot Porabje ga lahko poimenujemo le kot hidrološki pojem, saj se vodotoki s tega območja stekajo v reko Rabo.

Slika 4: Zemljevid Slovensko Porabje v Enciklopedija Slovenije (Hirnök in Kozar-Mukič 1998, 73). Glej angleški del prispevka.

Slika 5: Zemljevid Prekmurje in Porabje iz leta 1945 (Maučec in Novak 1945, 31). Glej angleški del prispevka.

Jože Maučec in Vilko Novak sta leta 1945 objavila delo z naslovom »Slovensko Porabje« (Maučec in Novak 1945). Publikacija poleg uvoda vsebuje poglavja Zemlja in ljudstvo, Preteklost Porabja, Jezik, Ljudsko življenje, Narodnost v luči madžarske vede in statistike, Porabski Slovenci zahtevajo priključitev k Sloveniji, Slovenska radgonska okolica ter Zaključki. Zanimiv je zemljevid »Prekmurje in Porabje« (slika 5), saj je z njega razvidno, da je bilo Porabje tedaj razumljeno širše kot danes, saj vključuje tudi območje južne Gradišćanske v Avstriji. Zemljevid ima vrisano slovensko narodnostno mejo, ki na zahodu sovпада z deželno mejo med avstrijskima deželama Štajersko in Gradišćansko in na severu pa sega severno, prek reke Rabe. Zemljevid na območju Slovenskega Porabja nima vrisane državne meje med Avstrijo in Madžarsko.

Nekdanji ogrski distrikt Slovenska krajina (*Tótság*) je obsegal tudi župniji Dobra/Neuhaus am Klausenbach in Sveti Martin ob Rabi/St. Martin an der Raab v porečju Dobre. Še leta 1910 so bili Slovenci izpričani tudi v naselju Grič/Gritsch in na levem bregu Rabe v Ženavcih/Jennersdorf in Modincih/Mogersdorf. Na območju zahodnega dela Slovenskega Porabja v Avstriji zemljevid »Prekmurje in Porabje« (Maučec in Novak 1945, 31) našteva naselja: Dobra, Toka, Suhi mlin, Straža, Velika, Grič, Sveti Martin, Stankovci, Ženavci, Svetica in Modinci.

Porabski Slovenci so se s Prekmurci ponovno znašli v isti državi med drugo svetovno vojno, ko je bilo 16. decembra 1941 Prekmurje priključeno k Madžarski, z manjšimi spremembami meje v korist Nemčije pri Serdici (Zorn, Ciglič in Gašperič 2022, 226). To pa ni veljalo za Slovence na Gradišćanskem, saj se meja med Nemčijo, ki ji je bila leta 1938 priključena Avstrija, in Madžarsko ni spremenila.

Po drugi svetovni vojni je meja med Avstrijo in Madžarsko zaradi železne zavesе postala najprej težko, pozneje pa popolnoma neprehodna. Stiki so bili oteženi oziroma jih sploh ni bilo. Leta 1950 je Madžarska namestila tehnične ovire iz bodeče žice, med žične ograje pa so postavili 10 metrov široko minsko polje in varovalni pas. Ta pas so najprej preorali, nato pa še zelo na fino pobrali. Tako so naredili širok pas, na katerem se je poznala vsaka sled morebitnih prebežnikov. Varovalni pas je služil za ugotavljanje pogostnosti poskusov prebegov prek meje (Muzejska ... 2021). Obveza vseh obmejnih kmetov na Madžarskem je bila, da so z oranjem in brananjem sami vzdrževali mejni pas, ki je prebežnikom oteževal bežanje čez mejo.

Po Stalinovi smrti, 5. marca 1953, so se izredne razmere na madžarskih mejah začele umirjati, saj je padel tudi madžarski stalinistični režim, ki ga je vodil Mátyás Rákosi. Pod reformistično vladavino Imre Nagyja, ki je položaj premierja zasedel 4. aprila 1953, je na madžarskih mejah prišlo do »otoplitve« mejnega režima. 18. aprila 1955 je prosovjetska linija madžarske komunistične partije s premierskega položaja odstavila Imre Nagyja (Rainer 2009; Internet 1; Internet 2; Internet 3). Čeprav je premier postal András Hegedüs, je pod Nagyjevo vlado zastavljena liberalizacija varovanja madžarskih meja nemo-teno potekala naprej še leto in pol – vse do madžarske vstaje. Aprila 1956 je Madžarska na avstrijski in jugoslovanski meji začela odpravljati minsko polja; z delom so končali 15. septembra. Po zavrtnju

protisovjetske madžarske vstaje, 4. novembra 1956, je na madžarski meji ponovno prišlo do zaostrovanja razmer. Zaradi množičnosti prebežnikov, ki so zapuščali Madžarsko, so v začetku leta 1957 spet vzpostavili minska polja na meji z Avstrijo (Muzejska ... 2021).

Do takrat so podobno kot mnogi drugi Madžari tudi nekateri Porabski Slovenci iz Madžarske izkoristili zadnjo priložnost za pobeg čez mejo v sosednjo Avstrijo. Nekateri so se naselili pri sorodnikih na južnem Gradiščanskem, drugi so odšli naprej. Stikov med Slovenci na južnem Gradiščanskem in v Slovenskem Porabju na Madžarskem naslednjih 30 let ni bilo. Večina že tako redkih avtohtonih govorcev slovenskega jezika na južnem Gradiščanskem je izginila, z njimi pa tudi jezik, ki so ga govorili, saj se je »utopil« v nemškem govornem območju.

4 Slovenci v Radgonskem kotu

Zupančič (2022b) piše, da je slovenska manjšina na avstrijskem Štajerskem manj znana in zastopljena narodna skupnost. Z avstrijske strani so se od te tematike leta zavestno distancirali. Avstrija Slovencev na Štajerskem ni priznavala kot narodno manjšino in ni dopuščala nobenih oblik organizacije ali rabe jezika (Gombocz 1994). Že tako maloštevilna skupnost se niti ni imela možnosti ohranjati kot skupnost, ker jezik ni bil dopuščen niti v tradicionalno pomembnem zatočišču – cerkvi. Sekovska škofija je skrbela za to, da so narodnostne mešane kraje zasedali duhovniki, nenaklonjeni Slovincem (Trstenjak 1994, 279). Celo s slovenske strani avstrijsko Štajersko poznajo bolj redki in znanstveno zanimanje za vprašanje Slovencev je bilo tam precej omejeno (Žunec 1994). Pomembnejši premiki v poznavanju skupnosti ter razmer so sledili v zadnjem desetletju 20. stoletja (Vratuša 1994). Odkrivanje njihove navzočnosti v zgodovini, jezikovnih značilnostih, kulturni dediščini (Trummer 1997) in posebnosti etničnega preživetja, predvsem fragmentirano navzoče nematerialne dediščine (Križman 1994), je postavilo dotlej prezrti manjšini okvire prepoznavanja in možnosti razvoja (Zemljčič 1995). Sledila je nekakšna rehabilitacija skupnosti ter po prizadevanju le manjšega števila avtorjev in zlasti Kulturnega društva Člen 7 za avstrijsko Štajersko je manjšina postopoma pridobila prepoznavnost, infrastrukturo (Haberl-Zemljčič 1994) ter glede na številčnost in dotedanje razmere, spoštljiv obseg aktivnosti. Točka srečevanja je postala Pavlova hiša v Potrni/Laafeld v Radgonskem kotu.

Geografski termin Radgonski kot danes označuje območje z mestom Radgona/Bad Radkersburg in petimi bližnjimi vasi: Slovenska Gorica/Goritz bei Radkersburg, Potrna/Laafeld, Žetinci/Sicheldorf, Dedonci/Dedenitz in Zenkovci/Zelting (Zupančič 2022b). Isti termin, Radgonski kot, je leta 1945 obsegal precej večje območje kot ga pojmujemo danes. Območje, ki ga je pokrivalo, je v primerjavi z današnjim segalo bolj na sever in na zahod (slika 6) in je opisano v poglavju z naslovom »Slovenska radgonska okolica« v publikaciji Slovensko Porabje (Maučec in Novak 1945, 26–27).

Slika 6: Izrez zemljevida Prekmurje in Porabje iz leta 1945 – Radgonski kot (Maučec in Novak 1945, 31). Glej angleški del prispevka.

»Po st. germainskem miru 1920. leta je slovenska radgonska okolica – štajersko Prekmurje – bila dodeljena republiko Avstriji. Potegnjena je bila s tem zelo neprimerna meja, ker sega radgonsko ozemlje v kotu med Muro in nje dotokom Kučnico kakor ostro bodalo v jugoslovansko ozemlje. Radgona je stara slovenska naselbina, svoje ime je prejela po slovenskem knezu Radigoju. Mesto je bilo za turških in madžarskih navalov važna trdnjava. Obzidje in nasip z jarkom sta še danes dobro ohranjena. Radgona leži na levem bregu Mure nasproti Gornji Radgoni, ki je v mejah Jugoslavije. Mesto šteje okoli 3000 prebivalcev, nad 80 % teh je gotovo rojenih Slovencev, o čemer nam pričajo njihova imena. Z majhno izjemo znajo skoraj vsi Radgončani slovenski. Gospodarska in prometna gravitacija Radgone in njene okolice je usmerjena proti jugu. Že od nekdaj se je iz te radgonske okolice največ trgovalo s kraji v Prekmurju. Velik del vinogradov v Slovenskih goricah od Gornje Radgone proti Kapeli je bilo v rokah Radgončanov. Tudi kulturni stiki s Slovenci preko

Mure so bili zmeraj močni. Potrna, Žetinci, Dedonci, Slovenska Gorica in Zenkovci so največje slovenske vasi radgonske okolice. Bolj ponemčene so Stara in Nova vasica, Farovci in Pridova. V vseh devetih radgonskih vaseh je danes še okoli 2500 Slovencev» (Maučec in Novak 1945, 27). Na tem mestu je napačno zapisano zemljepisno ime Stara in Nova vasica. Pravilno je Stara Nova vas/Altneudörfel; severozahodno predmestje Radgone. Zemljevid iz leta 1945 sicer prikazuje dve ločeni naselji Stara Vasica in Nova Vasica. Nemško ime za naselje Farovci severozahodno od Radgone je Pfarrsdorf. »Imena krajev, polj, poto-kov, gričev in priimki nam dokazujejo, da je slovensko ljudstvo v prejšnjih desetletjih segalo daleč na sever od Radgone, kjer se še sedaj najdejo stari, ki govorijo slovenski« (Maučec in Novak 1945, 27).

Radgona/Bad Radkersburg je danes močno vpeta v čezmejno sodelovanje med Avstrijo in Slovenijo. Državna meja ni ovira za odlično sodelovanje med občinami, društvi, med katerimi prednjačijo gasil-ska, mnogimi pevskimi zbori ter drugimi.

Leta 2007 je Zvezna višja realna gimnazija Radgona BORG (*Bundes-Oberstufenrealgymnasium Bad Radkersburg*) začela edinstven projekt v avstrijskem šolskem prostoru – s poukom slovenščine kot matu-ritetnim predmetom za Slovence iz Slovenije, ki obiskujejo to avstrijsko gimnazijo. Slovenskim dijakom omogoča, da namesto obveznih izbirnih predmetov, latinščine ali francoščine, izberejo slo-venščino. Slednja je kot predmet ponujena zgolj Slovincem in je maturitetni predmet. Deželni šolski urad Štajerske vsako leto omogoči 15 do 17 Slovincem vpis na gimnazijo, v kateri je uradni, državni in učni jezik nemščina. Pouk slovenščine poteka tri ure tedensko po prirejenem programu za sloven-ske gimnazije v Avstriji, vendar brez poučevanja svetovne književnosti. Slovenski dijaki prihajajo iz sosedstva in iz različnih slovenskih regij. Mnogi so dnevni migranti, nekateri bivajo v dijaškem domu. Glavni razlogi za vpis na to šolo so boljše možnosti za zaposlitev, nadaljevanje študija v tujini ter spo-štljivo in prijetno šolsko vzdušje. Večina slovenskih dijakov po maturi nadaljuje s študijem v Avstriji ali v kakšni drugi evropski državi (Bale 2020). Z leposlovnega vidika življenje Slovencev v Radgonskem kotu obravnava knjiga, zbirka kratkih zgodb z naslovom »Ptice Dronovke« (Bale 2021).

5 Rezultati

Na območju južne Gradišćanske smo našli nekaj potencialnih informantov, za katere pa se je izka-zalo, da so tja priseljeni iz Slovenije in tu živijo že več desetletij. V največ primerih gre za ženske, ki so se na Gradišćansko prisožile iz Prekmurja, v manjšini pa so to moški, ki so se sèm prav tako pri-ženili iz Prekmurja. V vseh primerih torej to niso avtohtoni govorniki slovenskega jezika na južnem Gradišćanskem, temveč so to priseljeni govorniki slovenščine. Med poizvedovanjem smo naleteli tudi na potencialnega informanta, nekdanjega župana ene izmed občin na južnem Gradišćanskem, s katerim pa zaradi njegove visoke starosti in slabega zdravstvenega stanja nismo mogli navezati stika. Verjetno je to zadnji avtohtoni govorec. Za vse ostale avtohtone govorce smo vsaj desetletje prepoznani, saj so že umrli.

Na območju Radgonskega kota smo našli in posneli informante za naselja Žetinci/Sicheldorf (ena oseba), Dedonci/Dedenitz (dve osebi), Zenkovci/Zelting (dve osebi), Slovenska Gorica/Goritz bei Radkersburg (dve osebi) in Potrna/Laafeld (dve osebi). Preliminarne raziskave so potrdile, da vsi kra-jevni govori spadajo v prekmursko narečje panonske narečne skupine slovenskega jezika, vendar pa je zanje na soglasniški in oblikoslovni ravni značilna prisotnost prvin stičnega slovenskogoriškega narečja panonske narečne skupine. Informantov nismo našli za naselja Gornja Potrna/Oberlaafeld, Radgona/Bad Radkersburg, Ledumerje/Hummersdorf, Polajnci/Pölsen, Pridova/Pridahof. Zaselek Lahndörfel nima slovenskega imena in je del naselja Pridova/Pridahof.

Po različnih poteh smo na primer našli isto osebo – informanta, za katero njegov sosed, sicer pri-seljeni govorec slovenskega jezika, ki smo ga prej že povprašali, če kdo v tem naselju govori slovensko, sploh ni vedel zanj. Stopnja individualizacije družbe je očitno visoka, saj celo v isti vasi ljudje ne vedo več, ali kdo še govori slovensko.

Potencialni avtohtoni govorniki slovenskega jezika so starejše osebe, zato smo na območju Radgonskega kota do njih poskusili priti v domovih za starejše občane (nemško *Pflegeheim*). Mnoge občine imajo domove za starejše občane, ki jih upravljajo zasebniki. Javni dom za starejše občane, ki je obenem največji na območju Radgonskega kota, je v Radgoni. S pomočjo nekdanjega zaposlenega v več domovih za starejše občane v Radgonskem kotu smo pridobili kontaktne podatke potencialnih informantov. Nanje smo poslali dopise v nemščini po elektronski pošti, dodatno pa smo z njimi kontaktirali tudi po telefonu.

Pri dveh zasebnih domovih za starejše občane smo naleteli na enak odziv. Odgovori so bili: a) »*takšnih oseb pri nas ni*«, b) »*ne verjamem, da so pri nas takšne osebe*« ter c) »*tudi če bi pri nas bile takšne osebe, vam tega podatka brez soglasja njihovih skrbnikov oziroma otrok žal ne smemo posredovati*«. Ponudba zasebnih domov za starejše občane v Avstriji je velika in predpostavljamo lahko, da je med njimi ostra konkurenca. Zakaj bi si upravniki domov za starejše občane oteževali delo in spraševali skrbnike oziroma otroke svojih varovancev za dovoljenje, da bi njihovi varovanci sodelovali v raziskavi avtohtonih govornikov slovenskega jezika? V tem primeru bi jim morali predstaviti našo raziskavo, za kar pa osebe v zasebnih domovih nima časa. To ni njihovo primarno delo. Zasebni domovi za starejše občane delajo samo tisto, kar je njihov namen – skrb za starostnike, ki so nameščeni pri njih. Spletne strani zasebnih domov za starejše občane navajajo pri njih zaposlene osebe s fotografijami, imeni in priimki. S tem verjetno svojim strankam sporočajo, da imajo osebni pristop, da so prijazni do uporabnikov in da bo za stranke pri njih dobro poskrbljeno. Ob večini fotografij zaposlenih so ponemčeni slovenski priimki, veliko pa je tudi slovenskih imen in priimkov. Pogosta so tudi imena in priimki, za katere je očitno, da izhajajo iz Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. Po podatkih nekdanjega zaposlenega v domovih za starejše občane v Radgonskem kotu je večina negovalcev v domovih za starejše občane na avstrijskem Štajerskem iz Slovenije (iz Prekmurja in Štajerske), in se dnevno vozijo na delo v Avstrijo, vse do deželne prestolnice – Gradca. Negovalci verjetno vedo, ali kdo od njihovih uporabnikov kdaj spregovori tudi »po domače«. Ti bi lahko prišli v poštev za raziskavo, vendar pa je bila pot do njih zaprta.

V primeru javnega doma za starejše občane v Radgoni je bila pot do odgovora malce daljša. Kot velika javna ustanova na svoji spletni strani nima vseh zaposlenih navedenih z osebno fotografijo ter imenom in priimkom. Po uradni prošnji v nemščini prek elektronske pošte smo od uprave dobili kontakt zaposlene osebe za to področje. Prek elektronske pošte nam je predlagala krajši pogovor po telefonu. Iz imena in priimka zaposlene osebe je bilo nedvoumno, da je iz Slovenije in se verjetno vsakodnevno vozi na delo iz Slovenije v Radgono. Ko smo s to zaposleno osebo po telefonu prvi stavek spregovorili v slovenščini, je v nemščini odgovorila, da se lahko pogovarjamo edinole v nemščini, saj da je to uradni jezik podjetja, ter da tako zahtevajo pravila njenega delodajalca – »*Ich bin nicht in der Lage, slowenisch zu sprechen*«. V nemščini smo se torej v telefonskem pogovoru dogovorili za sestanek v živo. Po prihodu v zelo prijetno urejeno stavbo javnega doma za starejše občane v Radgoni smo nekaj članov osebja, na katerega smo naleteli na poti do mesta sestanka znotraj stavbe, ogovorili v nemščini, vendar so nam le-ti, če so bili sami, potem ko so slišali, da se med seboj pogovarjamo po slovensko, odgovarjali v slovenščini. Očitno so bili Slovenci iz Slovenije, ki se vsakodnevno vozijo na delo v Radgono. Sestanek z odgovorno osebo je na njeno željo potekal v nemščini, saj da so takšna pravila delodajalca. Obljubljeno nam je bilo, da se bodo pozanimali glede morebitnih informantov, vendar se to ni zgodilo.

Kakšno je vzdušje pri iskanju potencialnih informantov – avtohtonih govorcev slovenskega jezika v Radgonskem kotu, še bolj nazorno prikazuje naslednji primer. Starejši informant iz naselja v okolici Radgone je odšel v frizerski salon v Radgoni. Frizerka, ki ga je strigla, je bila Slovenka iz Slovenije, ki se dnevno vozi na delo v avstrijsko Radgono. Med striženjem sta ugotovila, da oba govorita slovensko in sta se zatorej pogovarjala v slovenščini. Po striženju je informant plačal račun. Med poslavljanjem je do njega pristopila lastnica frizerskega salona – Avstrijka. Rekla mu je, da če bo v njenem frizerskem salonu še kdaj govoril slovensko, tu ni več dobrodošel. Informant je bil seveda šokiran. Kaj takega? In to leta 2022 v Evropski uniji? Težko je v takšnem vzdušju iskati starejše ljudi, potencialne informante – avtohtone govorce slovenskega jezika.

6 Sklep

Iskanje avtohtonih govorcev slovenskega jezika v Radgonskem kotu in na južnem Gradiščanskem v Avstriji leta 2022 je bilo podobno iskanju šivanke v kupu sena. Za tiste govorce, ki smo jih uspeli najti in so bili primerni, lahko predvidevamo, da niso bili edini. Popolnoma mogoče je, da je še kje kakšen slovenski govorec, ki bi lahko prispeval k védenju razvoja slovenskih narečij na obravnavanem obmejnem območju in tako omogočil primerjavo med razvojem današnjega prekmurskega govora, porabskim govorom, govorom na južnem Gradiščanskem in govorom v Radgonskem kotu. Morda pa bo ta prispevek spodbudil koga, ki pozna kakšnega govorca in kontaktiral jezikoslovce, da ga bodo izprašali, posneli, zapisali govor in to jezikovno znanje rešili večne pozabe.

Zahvala: Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta Raziskave ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Radgonski kot, Gradiščanska, Hum na Sutli z okolico, Dubravica z okolico) (V6-2109), ki ga financirata Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije in Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Vanj so vključeni tudi nekateri terenski izsledki nastali v okviru raziskovalnega projekta Mikrotoponimi v Porabju (V6-2110) ter nekatera terenska spoznanja, nastala v okviru raziskovalnega programa Dediščina na obrobjih: novi pogledi na dediščino in identiteto znotraj in onkraj nacionalnega (P5-0408), ki ju financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

7 Viri in literatura

Glej angleški del prispevka.